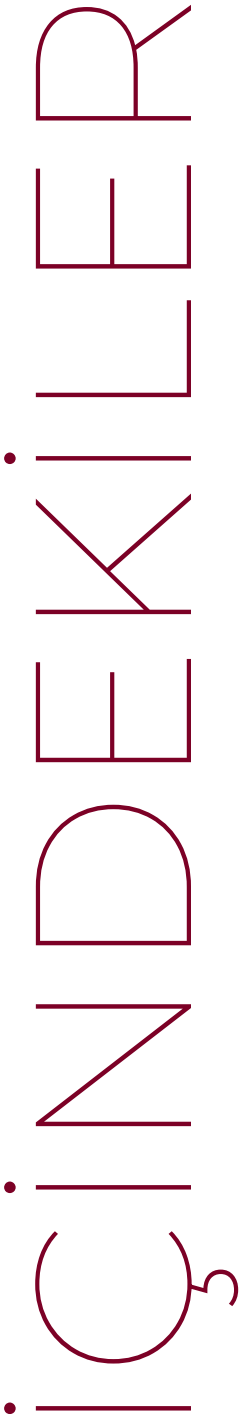

ANSİAD İş Dünyasında Etik Paneli Sonuç Raporu

2021

İçindekiler

01

Akın AKINCI

ANSİAD Yönetim Kurulu Başkanı

02

Prof. Dr. Yusuf ÖRNEK

ANSİAD Üyesi & Antalya Bilim

Üniversitesi Öğretim Üyesi

03

Hakan GÜLDAĞ

“MEDYANIN GELECEĞİNDE

GAZETECİNİN SOSYAL SORUMLULUĞU”

07

Prof. Dr. N. Yasemin YALIM

“COVID 19 PANDEMİSİ

DENEYİMİNDEN YOLA ÇIKARAK

SAĞLIK HİZMETLERİNDE BİLGİ

KİRLİLİĞİ, BİLGİLENDİRMENİN ÖNEMİ

VE ÖZGÜR İRADE”

13

Prof. Dr. Haluk GÜRGEN

“İTİBARIN DEĞERİ, DEĞERİN İTİBARI”

16

Av. Figen ALBUGA ÇALIKUŞU

“YARGIDA AHLAKI NE ÜRETİR?”

27

Dr. Daniş NAVARO

“NEOLİBERAL İŞ DÜNYASINDA

ETİK VE ÇAKALLAŞMA”

Bu raporun tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak gösterilmek
şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek
metin, gerek görsel malzeme ANSiAD'dan
izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz,
yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Akın AKINCI

ANSİAD Yönetim Kurulu Başkanı

Demokratik, laik, hukukun üstünlüğünü gözeten, parlamenter bir Türkiye ekonomisinin büyümeye gelişmeye ve üretmeye ihtiyacı olduğu kadar bunu başaracak gücünün de olduğuna yürekten inanmaktayız. Ancak toplumun her alanında olduğu gibi iş dünyasında da esas olayın yazılı kurallar olduğu kadar ahlak ve etik kurallarının da uygulanması gerektiğine aynı şekilde inanmaktayız.

İşte bu inançla da öncelikle yargı, tıp, medya, iş dünyası ve itibar konuların da etik değerleri gündeme getirmeyi görev addediyoruz. Etik, en genel tanımıyla ahlaki açıdan doğru ve yanlış, iyi ve kötü ile ilgili bir kavram. Etik ilkeler dediğimiz kurallar bütünü toplumdaki bağlayıcıları olarak ortak yaşamı mümkün kılan, toplum düzenini sağlayan normlar olarak karşımıza çıkıyor.

Etik, her alanda olduğu gibi davranışlara rehberlik etme konusunda da kurallar geliştirmeyi amaçlar.

Bu tanımlardan yola çıkarsak çağdaş kurumsal yapısını oluşturmuş işletmelerde yöneticilerin öncelikli görevinin kurum kültürleri içerisinde iş etik değerleri ve kodlarını oluşturmaları ve bunları gözetmeleri olduğunu görmekteyiz.

Kurumsal yöneticiler, etik kodlara sahip çıkmanın ve yapılandırmanın uzun vadede her zaman firmalarına değer ve itibar katacağı bilinciyle hareket ederler. İş hayatında etik davranışların tanımı ülkeden ülkeye, kültürden kültüre değişkenlik gösterse de küreselleşen dünyamızda bu değerler konusunda ortak evrensel paydalar hızla oluşmaktadır.

Sonuç olarak sistemin etik düzenlemeler ve uygulamalarla beraber işlemesi, paydaşların birbirini desteklemesi sağlanmalı, kamu ve özel sektör sağlıklı işletilerek iş dünyasında başarılı bir iklim oluşturulmasına çalışılmalıdır.

Sivil toplum kuruluşları olarak bizlerin buradaki rolü etik kültürün oluşturulmasında üzerimize düşen sorumlulukları yerine getirerek ve etkili eylemlerle bunları destekleyerek toplumda bu konularda öncü olmak ve farkındalık yaratma çabaları olmalıdır.

Bu duygu ve düşüncelerimle, bugün bizlere çeşitli alanlarda etik değerler konusunda değerli görüşlerini bir panel ortamında paylaşan Sn. Hakan Güldağ'a, Sn. Yasemin Yalın hocamıza, Sn. Haluk Gürgen hocamıza, Sn. Figen Çalığıuşu'na, Sn. Daniş Navaro'ya Ansiad adına çok teşekkür ederim.

Saygılarımla.

Prof. Dr. Yusuf ÖRNEK

ANSİAD Üyesi &

Antalya Bilim Üniversitesi Öğretim Üyesi

Etik en eski sistematik felsefe disiplinlerinden biridir. Böyle olması da olağandır çünkü insanlar birbirleriyle ilişkide oldukları sürece bu ilişkilerin mahiyeti hakkında soru sorarlar. Hayata değer katan ilişkilerin nasıl olması veya hayatın bir bütün olarak nasıl yaşanması gerektiğine dair sorulan sorulara yanıt arayan bu disiplin her daim günceldir. İnsanlar yalnız yaşayamayacaklarına göre bu ilişkileri düzenleyen kuralların hangileri olduğu sorusu da etik tarafından hep gündemde tutulacaktır.

Felsefe tarihinde bu konu büyük ölçüde bireysel düzlemde ele alındı. Fakat bilimlerin ve teknolojinin olağanüstü bir hızla ilerlemesinin sonucu olarak uzmanlaşmanın, farklılaşmanın ve işbölümünün artması nedeniyle her meslek de kendi etik kodları üzerinde kafa yormaya ve bunlar üzerinde tartışmaya başladı. Bugün artık sadece kişilerarası ilişkileri inceleyen etikten değil, aynı zamanda 'meslek etiklerinden' söz etmekteyiz. Artık söz konusu olan, yaşanan hayatı ve girilen ilişkileri profesyonel bir meslek grubunun penceresinden görmektir. Böylece etik artık aile bireyleri veya dostlar arasındaki ilişkilerde dikkat edilmesi gereken kuralların ötesinde, mesleklere bağlı profesyonel insanların uymaları gereken normlar zinciri haline gelmiştir.

İşte ANSiAD'ın çeşitli meslek gruplarına bağlı üyelerinin talebi üzerine düzenlenen bu toplantı başlıca şu mesleklerdeki etik davranış kuralları üzerine yoğunlaşacaktır: Medya, iletişim, sağlık, yargı ve nihayet sanayi-ticaret. Antalya'da ilk kez düzenlenen bu toplantının ileride başka alanlara doğru genişlemesi amaçlanmaktadır.

Yurtiçinden ve Antalya'dan konuşmacı olarak katılan bütün misafirlerle dinleyici olarak burada bulunan katılımcılara teşekkür ediyorum.

ETİK
TOPLANTI
PROGRAMI

MEDYANIN GELECEĞİNDE GAZETECİNİN SOSYAL SORUMLULUĞU

Hakan GÜLDAĞ

Dünya Gazetesi Yönetim Kurulu Başkanı & Ekonomi Gazetecisi

İş dünyası olarak Dolar'ın bir inip bir yükseldiği sürekli dalgalı bir ortamda yaşıyoruz. Genelde bugün konuştuklarımız hep bu oynaklıklar üzerine, ekonominin geleceği üzerine. Mesleğimiz üzerine pek konuşma vakti ve fırsatı bulamıyoruz. Hangi koşullarda hangi kurallar uyarınca yaptığımızı ve aslında değişen dünyaya göre nasıl yapmamız gerektiği üzerine fazla bir konuşma görüşme imkanımız da olmuyor. Böyle bir fırsatı verdiği için de ANSİAD'a ayrıca teşekkür ediyorum.

Haber dediğimiz konu, birbirimizden bilgi alma meselesi, çok temel bir mesele. İnsanlığın en eski çağlarına kadar giden bir mesele. Çünkü baktığımız zaman karşı köydeki, kabiledaki, yerleşimdeki insanlar ne yapıyor, benim hakkımda ne düşünüyor, benimle ilgili kötülük mü planlıyor yoksa benimle dost mu olmak istiyor konusundan başlayarak, herhalde en temel ihtiyaçlarımızdan bir tanesi yani insan kısmının en önemli ihtiyaçlarından biri haline geliyor haber almak. Beslenmek ve giyinmek kadar önemli. Bunu vurgulamak gerekir çünkü bugünden yarına birçok şey değişse bile bu işle ilgili temel öz değişmiyor. Onun için etik tarafı da çok değişmiyor.

İnsanları
gerçeklerden
kopardığınız sürece
onları gerçekliğin
risklerine karşı da
savunmasız
bırakmış
oluyorsunuz.

Gazetecinin sosyal sorumluluğu üzerinden biraz etik konusuna girmek istedim, çünkü işin temelinde bugün de dün de hep aynı şeyin olduğunu düşünüyorum. Medya müthiş bir değişim içerisinde, hep beraber görüyoruz bunu, mecralar değişebiliyor ama içerik ve ihtiyaçlar çok fazla değişmiyor. Zaten ünlü Fransız tarihçinin tarif ettiği bir şey var ben buna çok inanıyorum, “Olayları 3 şekilde incelemek mümkün; hızlı değişenler, yavaş değişenler ve hiç değişmeyenler.” Gerçekten belki hiç değişmeyenler zor bir kavram ama çok yavaş değişen insanın yaklaşımları, mecralar çok hızlı değişse de insanların yaklaşımları çok hızlı değişmeyebiliyor. Antropologlar bazı araştırmalar yapıyorlar ve eski çağlarda habercinin ilkel özelliklerini taşıyan birtakım bulgular söz konusu, bana göre gazetecinin ya da habercinin gördüğü şeyi en hızlı şekilde aktarabilenleri haberci oluyor. Bugün de öyle, mecralar değişmiş olsa bile bu temel çok değişmiyor. Bizlerin, habercilerin sorumlulukları da çok değişmiyor.

İnsanlık olarak daha iyi yaşamak için mücadele veriyoruz, daha iyi koşullarda olmak istiyoruz ve o koşulları oluşturmak istiyoruz, bu süreçte zihnimizin çok rahat bir şekilde at koşturabilmesi son derece önemli. Neden? Çünkü o daha iyi yaşama çabası içerisinde bizim farklı düşüncelere ihtiyacımız var, düşüncelerin çeşitli olmasına ihtiyacımız var. Eğer tüm seçeneklerin özgürce araştırıldığı ve tartışıldığı bir ortamda isek o zaman daha somut, daha gerçekçi ve hepimizi daha iyi yansıtabilecek çözümlere ulaşabiliyoruz. Farklılıkların her zaman önemli olduğunu söylüyoruz ama bu açıdan da önemli olduğuna inanıyorum. Farklı fikirlerin yasaklanmasının sonucu çözümsüzlük. O açıdan da bir gazetecinin en başta gelen sosyal sorumluluğu, özgürlükleri, demokrasiyi ve insan haklarını savunmak. Aslında benim bugün anlatabileceklerimin özü esası bu. Baktığımız zaman demokrasi ve sosyal sorumluluk ilkelerini temel alan bir basın kuruluşunda bugün de yarın da hayatın her alanında mümkün olduğu kadar çok olayı ve düşünceyi kamuoyuna duyurması esas. Biz de Dünya Gazetesi’nde mümkün olduğunca bunu yapmaya çalışıyor ve benimsiyoruz.

İki Nobel’li bir bilim insanı var Linus Pauling , onun söylediği bir söz bende her zaman bir etki yapar; “İyi bir fikre sahip olmanın en iyi yönü çok sayıda fikre sahip olmaktır.” diye ifade ediyor. Gerçekten çok sayıda fikre sahip olduğumuz zaman o düşünce zenginliği sorunları çözmekte esası oluşturuyor. Bize özgürlük platformu sunması da bu anlamda gazetelerin, basın organlarının, medyanın ve belki de bizim toplum olarak ilerlememizde en büyük katkıyı yapan konulardan bir tanesi.

Bazen tek doğru olabilir, baktığınız zaman bir sonuca tek bir doğruya ulaşmak teorik olarak mümkündür ama tek düşünce her zaman tehlikelidir. Tek bir yaklaşım, tek bir görüş, tek bir kişinin bakış açısını bütün bir toplumun izliyor olması her zaman tehlikeli. Bunun da altını özellikle bu dönemde çizmek istiyorum. Bazen bu en liberal görüşler de olabilir. Baktığınız zaman özellikle geçtiğimiz 30-35 yılda, ABD’de Ronald Reagan’ın iş başına gelmesinden sonra 1981’de Amerikan dış politikasının da temel dinamiğini oluşturan esas konu serbest piyasa ekonomisi içerisinde küreselleşmeydi ve buna ilişkin pek çok adım atıldı. Fakat biz o süreçte ne gördük, aynı zamanda farklı düşüncelerin ifade edilmesi hep bir tür düşünce polisi tarafından engellendi. Hepimiz yaptık bunu, işte o serbest piyasa modeli belki hala doğru, hiç sıkıntı yok başka fikirlerin ifade edilmesinde, işte çok marjinal, çok saçma, komik gibi nitelendirmelerle engellenmeye çalışıldı. Bu her zaman bir kişinin söylediği bir konu olarak ortaya da çıkmıyor. Bazen bir düşünce başka hiçbir düşünceye fırsat tanımadan yaygınlaşabiliyor, kendisini ağırlıklı olarak topluma kabul ettirmeye çalışıyor. Basının, gazetecinin sosyal sorumluluğu bunun da dışında davranabilmeyi bilmek.

Aynı şekilde konformizm de bu çerçevede değerlendirilebilir yani uymacılık diyebileceğimiz bir konu. Toplumda bazen hepimizin zaten uyduğu değişmesinden de çok fazla hoşlanmadığımız konular ortaya çıkar. Onlarla pek mücadele etmeyiz, onlara uymayı tercih ederiz, toplumun çoğuna sempatik gelen konuların da ötesine geçebilmeyi bir gazete bir medya organı mutlaka dikkate almalı. Sadece topluma sempatik gelen, çoğunluğun benimsediği konuları değil, genelin kabul ettiği düşüncelerin dışında da düşüncelere açık olabilmeli.

Gazetenin içeriğini, bir medya organının, bir televizyon kanalının içeriğini örgütlerken de onu düzenlerken de mutlaka işin bu tarafına da dikkat etmemiz gerektiğini düşünüyorum. Bunun da gazeteciliğin bir sorumluluğu olduğunu düşünüyorum. Ayna gibi yansıtmak önemli. Toplumun bir kesiminde olan olayların gerçekliğini, diğer kesimine birebir yansıtmak son derece önemli bir görev ama sadece ayna gibi yansıtmak bazen hepimize sadece kendimizi göstermek anlamına da geliyor. Oysa bize bazen mikroskop gerekli, bazen de teleskop. Bazen derinleşmek, farklı yaklaşımları da gündeme getirmek önemli. Bugün baktığımızda bambaşka sorunların yanında bunun da çok önemli olduğunu düşünüyorum. Hiç böyle bir farklı gözlük vermiyoruz toplumun eline, hep benzer olayları tekrarlamakla yetiniyoruz, halbuki o farklılıklara ihtiyacımız var. O konformizmi aşmamız lazım. Bu kurallara, yasalara karşı çıkmak değil ya da onlara uymamak anlamında değil ama onları değiştirmek zaman zaman gerekebilir. Toplumların ilerlemesi için buna ihtiyaç var.

Gazeteciliğin en önemli görevleri haberi doğru ve gerçek olarak iletmek. Bu görev son derece önemli ama aynı zamanda bu demokratik ortamı korumak ve geliştirmekte onun kadar önemli. Son 250-300 yıldır basının gelişimine de baktığımızda hep bunu görüyorum. Haberi eğip bükmeden iletmek her zaman büyük ihtiyaç, çünkü onu eğip bükmeye başladığınız zaman insanların doğru bilgi almasını engelliyorsunuz, onu engellediğinizde kararlar yanlış olabiliyor. İnsanları farklı şekilde aslında tehlikeye atmış oluyorsunuz, insanları gerçeklerden kopardığınız sürece onları gerçekliğin risklerine karşı da savunmasız bırakmış oluyorsunuz. Oysa haber bilgisiz olmuyor o bilgiyi de doğru vermek lazım. Basının bu gelişimi içerisinde söyleşilerin artması, köşe yazarlarının artması, aynı zamanda o düşünce ve düşünce zenginliğini, olayların yorumlanmasının zenginliğini de beraberinde getirmesi açısından gazetelerin, medyanın bir sosyal sorumluluğu söz konusu. Çok ilkesi var medyanın, benim esas itibarıyla inandığım, bizim ilk yükümlülüğümüz gerçek haber, medyanın ilk yükümlülüğü bu. Sadakatle bağlı olmamız gereken de okurlarımız, izleyenlerimiz, yani halk. Bu ikisi çok önemli, bence mihenk taşı burada. Buna hizmet ediyorsa medya, bir gazeteci, bir basın mensubu, bir televizyoncu, o zaman işini layıkıyla yapıyordur.

Önemli bir başka ilkemiz daha var, sorumluluğumuz çerçevesinde gazeteciliğin özünde gerçeği teyit etmek yatar. Bizim hep yapacağımız iş, olup biten ne kadar gerçek, onun içerisinde doğruluk payı nedir, arka planında ne var hep bunu teyit ederek, doğrulayarak sizlerin önüne getirmek. Bizim işimiz de bu. Yapmamız gereken bir başka nokta daha var, bu mesleği yapanlar olarak mutlaka konu aldığımız kişilerden ve olaylardan bağımsız olabilmeyi başarmak zorundayız. Onlarla mutlaka aramızda bir mesafe olması gerekiyor. Yayın organımızı mutlaka kamuoyuna açık bir eleştiri ve uzlaşma platformu haline getirmek durumundayız. En tarafli yayınlarda bile yani belli bir görüşün taraftarı olan yayınlarda, farklı bakış açılarına açık olmak, dürüst gazeteciliğin, aynı zamanda bu sorumluluğun bir parçası. Gazeteciliğin yaptırımı olan gözlemlleme gücü olması gerektiğine inanıyoruz.

Yani yaptığımız işlerde o gözlemlerimizin, yaptığımız işlerin bir yaptırımını da olmalı. Sonuçta bu tadı da alıyoruz ki hala bugünkü koşullarda da alabildiğimizi de görüyorum bu işe devam ediyoruz. Geçenlerde birkaç kez üst üste denk geldi, ekspertiz meselesiyle ilgili sorunları beraber konuştuk araştırdık yazdık, Antalya limanı ile ilgili sorunları yazdık ve onların belli sonuçlara ulaştığını da gördük. O haberciliğimiz yaptırımını da olan bir noktaya doğru gitti. Bunu da zaten gazetecinin sosyal sorumluluğu çerçevesinde değerlendirmemiz gerekir. Bu bizim hem hakkımız hem de ödevimiz. Kapsamlı ve dengeli yapmak gerektiğine inanıyoruz.

Biz Dünya Gazetesi'ni ne bir muhalefet organı ne de iktidar yandaşı bir yayın organı olarak görüyoruz. Yaptığımız işi dengeli biçimde ve kapsamlı biçimde yani diğer insanların görüşlerini onları bir habercilik anlayışı içerisinde değerlendirip, işleyip okurlarımıza sunmayı esas olarak kabul ediyoruz. Bunun da aynı zamanda gazetecinin sosyal sorumluluğu olduğunu düşünüyoruz. Sorumluluğumuzun kaynağı esas olarak bu. Kimsesizlerin, gerektiğinde yalnız kesimlerin, sesini duyurmakta zorlanan kesimlerin sözcüsü olabilmemiz lazım.

İş dünyasının gözcüsüyüz ama aynı zamanda onun sorunlarını, bazen bir iş yerinin, bazen bir STK'nın sorununu dile getirmek durumundayız. Bu zaten gazetecilikte de kimsesizlerin kimsesi olmak ilkesinin bir tezahürü, bir ekonomi gazetesi olarak Dünya Gazetesi'ne de bir iz düşümü diyebiliriz. Çünkü bir toplumun gerçek uygarlık düzeyi, biraz o toplumun en güçsüzlerinin sorunlarına çözüm bulma yeteneğiyle ölçülüyor. Belki bizim alanımızda iş dünyası o kadar da güçsüz değil ama gerçekten bazen sorunlarını aktarmakta büyük bir güçlük çekebiliyor. Biz o sorunları derleyip toplayıp aktardığımızda çok farklı sonuçlara neden olabiliyor. Bu da gazeteciliğin sosyal sorumluluğu ve etiği içerisinde olan bir konu. İnsancıl gibi görünen yaklaşımın da ekonomik açıdan gerekli olduğunun altını çizmek istiyorum. Çünkü üretilen mal ve hizmetlerin talep edilmesi de mesela gelir düzeyi ile ilgili konuları gündeme getirdiğinizde ve bununla ilgili düzelme konusunda bir katkıda bulunabildiğinizde bunun ekonomiye de olumlu yönde yansıdığını görmek son derece mümkün.

Bu noktada, etik yönüyle basın camiasına bakış açısını sunmamıza vesile olan ANSİAD'a teşekkür ediyorum.

COVID 19 PANDEMİSİ DENEYİMİNDEN YOLA ÇIKARAK SAĞLIK HİZMETLERİNDE BİLGİ KİRLİLİĞİ, BİLGİLENDİRMENİN ÖNEMİ VE ÖZGÜR İRADE

Prof. Dr. N. Yasemin YALIM

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi

Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Emekli Öğretim Üyesi

Tıp Etiği; tıp teknolojisinin son yıllardaki gelişmesinden kaynaklananlar başta olmak üzere, tıp uğraşının değişik yönlerinin yürütülmesi sırasında ortaya çıkan değer sorunlarının, çatışmalarının ve ikilemelerinin tartışıldığı, açıklığa kavuşturulduğu ve çözüm yollarının bulunmaya çalışıldığı bir alandır. Uygulamalı etiğin ve uğraş etiklerinin alt alanıdır. Tüm uğraş etiklerinde olduğu gibi, belirli bir etik değerlendirme sonunda mutlaka bir yapıp etmeyi, bir eylemi gerektirir. Kimi zaman eylemsiz kalmak da söz konusu olabilir; ancak bu da bir yapıp etmedir.

“
Dünyada ve
ülkemizde,
pandemide
bilgilendirme
bakımından iyi bir
sınav verildiği
söylenemez.

Örneğin: Yıl 1987. Hızla hastane bahçesine giren ve acı bir fren sesiyle duran, her yanı çürük dolu, zavallı bir Renault Station'dan inen uzunca boylu, yapılı, gençten bir adamın kucaklayarak üç yataklı, mütevazı acil servisimize taşıdığı genç, hamile kadının yuvarlak yüzü ter içinde, dudakları morarmış, soluyamadığı için gözleri kocaman açılmış ve kıpkırmızı. Boynunun iki yanındaki çukurlar her nefes alma çabasında içeri çekiliyor. Geldiğinde bilinci açık, ama ancak adını öğrenebiliyoruz: Gülsüm. Hızla müdahaleye başlıyoruz. Damar yolu açılıyor. Karnına bebeğin kalp atışlarını dinlemek üzere bir cihaz bağlıyoruz. Annesi ölmekle yaşamak arasında gidip gelirken anlaşıldığı kadarıyla yavrusunun keyfi yerinde. Kalbi hızla, güçlü ve ritmik atıyor. Zaten o sırada acil serviste iyi giden tek şey de bu. Anneye bir yandan oksijen verirken bir yandan akciğeriindeki ödemi atıp kalbi rahatlatmak için serumuna bir dizi ilaç gönderiyoruz. Bu arada öyküsünü de öğreniyoruz.

Gülsüm çocuk yaşından beri kalp hastası. Ankara Yüksek İhtisas Hastanesi'nde çok yatıp çıkmış; sürekli kontrol altındaymış. Doktorlar hamile kalmasının çok sakıncalı olacağını, doğurmasının ise neredeyse imkânsız olduğunu söylemişler. Evlenmeden önce son kez kontrole gittiğinde de sıkı sıkı tembihlemişler. Evliliğinin beşinci yılında Gülsüm gözünü karartıp korunmayı bırakıyor. Beş yıldır kontrollerine gitmediği halde bir sıkıntısı yok. Biraz da buna güveniyor. Ayına da hamile kalıyor. Antalya'da gittikleri doktor gebeliğin 10 haftayı geçtiğini, ama eldeki sonuçlarla hemen bir heyet raporu alıp bebeğin düşürtülebileceğini söylüyor. Gülsüm kabul etmiyor, bir de Ankara'ya Yüksek İhtisas Hastanesi'ndeki doktoruna danışmak istiyor. Ailece Ankara'ya gidiyorlar. Sonuç değişmiyor. Gebelik Gülsüm için çok tehlikeli, hayatına mal olabilir. Gebeliğin altıncı ayından sonra birden Gülsüm'ün şikâyetleri artıyor. Artık bacaklarının şişi yatsa da inmiyor. Tuvalete gidip gelmekte bile yoruluyor. Yedinci ayı dolduralı daha bir hafta olmuştu ki bir akşam yemekten sonra birden çarpıntısı başlıyor; nefesi daralıyor. Önce Antalya'ya gitmeyi düşünüyorlar; ama Ankara'da daha fazla tanıdık doktor var diye son anda arabanın yönünü Ankara'ya çeviriyorlar. Yolda Gülsüm giderek fenalaşıyor.

Muayene masasına aldığımızın 10. dakikasında ağzından burnundan pembe pembe köpükler saçarak bilincini kaybeden Gülsüm'ün akciğer ödeme girdiği artık aşık; rahatlatabilmek için çırpınıyoruz. Bebeği filan da unuttuk, pek dikkate almıyoruz ama monitörden gelen kayıtlara bakılırsa kızın keyfi yerinde, arada bir kalp atımı yavaşlasa da hemen toparlıyor.

Bu sırada Gülsüm'ün solunumu durdu; nabızı önce düzensizleşti, sonra yavaşladı, derken tamamen kayboldu. Hemen kalp masajına başladık; ama durum umutsuzdu. Tüm gücümüzle yaptığımız masaj içi sıvı ile dolu gebelik kesesinde dağılıp gidiyor; çok az etkisi oluyordu. Hastayı kaybettiğimizi anlamıştık. Artık sadece bebeği canlı tutabilmek için müdahaleyi sürdürüyorduk.

Gülsüm'ü içeri aldığımızda, Mehmet Ali'ye annesine dışarıda beklemelerini söylemiştik. İyi ki de öyle yapmışız. Gülsüm'ün kalp masajı sırasında kırılan kaburgaları ve sonuç vermeyen çabalarımızın görüntüsü hiçbir hasta yakını için görülesi şeyler değildi. Ama artık onlarla konuşma zamanı gelmişti. Koridorda Mehmet Ali yalnızdı. Soracağım şey için onu çağırmaya vakit yoktu. Mehmet Ali'ye Gülsüm'ü kaybettiğimizi, ama bebeğin hâlâ canlı olduğunu, isterlerse annesinin bedenini kesip bebeği alabileceğimizi, büyük olasılıkla da yaşamasını sağlayabileceğimizi söyledim. Kızı inatçıydı; annesine yaptığımız tüm müdahalelere karşın güçlü ve ritmik bir nabızla rahmin içinde yaşamını sürdürüyordu.

Mehmet Ali'nin yanıtı; "Gülsümümü o kız öldürdü; anası öldü; bebeğe kim bakar; istemem". Biraz ısrar edecek gibi oldum; sanki ısrarım kararını daha da kesinleştirdi. Bebeği istemiyordu. Koridorla acil servis arasındaki 10 adımlık mesafede şöyle düşündüm: "Mehmet Ali'nin izni olmadan Gülsüm'ün böbreğini korneasını ya da başka bir organını alabilir miyim? Hayır. O zaman bu bebeği de alamam". İçeri girdiğimde canlandırma ekibi kan-ter içindeydi. Onlara babanın bebeği istemediğini, kalp masajı ve solunum desteğine son verip ölüm saatini bildireceğimizi söyledim. Donup kaldılar. Bebeği çıkaracağımıza öyle inanmışlardı ki. İstemeye istemeye işlemi sonlandırdık. Monitördeki ses giderek yavaşladı ve söndü. (Öykünün tamamı için: Yalım NY. Devran Bebek. Türkiye Biyoetik Dergisi (TJOB) 2017; 4(2):36-37,96)

İşte uygulamalı etik dediğimizde bu tür kararları verdiğimiz, ikilemli durumları kastediyoruz. Bir konunun etik açıdan incelenmesi, onun "ne" olduğu kavranmadan mümkün olamaz. Tıbbın nasıl bir insan etkinliği olduğuna bakılarak bu alandaki temel ve ikincil değerler ortaya konulmuştur. Burada ikincil değerler daha az önemli olmayıp, birincilerden çıkarılabildikleri için ikincil adını almaktadırlar.

TEMEL (BİRİNCİL) İLKELER	İKİNCİL İLKELER
Yarar Sağlama (Beneficence)	Dürüstlük (Veracity)
Zarar Vermeme (Non-maleficence)	Özel Yaşama Saygı (Privacy)
Özerkliğe Saygı Gösterme (Respect for Autonomy)	Gizlilik ve Güvenilirlik (Confidentiality)
Adalet (Justice)	Sadakat (Fidelity)

Bu değerler arasındaki çatışma ve ikilemler tıbbın pek çok alanında ortaya çıkabildiği için tıp etiği başlığı altında sayısız sorun alanı vardır. Bu yazıda bunlardan en önemlilerinden biri olan ve günümüzde özellikle COVID-19 pandemisi sürecinde çok belirleyici hale gelen özerkliğe saygı ile yarar sağlama arasındaki ikilemlerden biri ele alınmaktadır.

Bir insanın kendisiyle ilgili konularda, kendi değerlerine dayanarak kararlar vermesine ve bu kararlar doğrultusunda uygulamalarda bulunmasına özerklik denir. Özerklik insan varlığının temel niteliklerinden biri olan kendi üzerinde düşünebilme özelliğine dayanır; özgür iradenin yaşama yansıyan halidir ve insan onurunun ayrılmaz bir parçasıdır. Geniş bir yelpaze üzerindeki bir gösterge gibi olan özerklik çok kısıtlı bir alan için söz konusu olabileceği gibi, çok geniş bir alan için de söz konusu olabilir. Bir varlığa insan dediğiniz anda onun özerkliğini varsaymak ve korumak durumunda oluruz. Bir konuda kişinin özerkliğini kullanıp kullanamayacağını belirten kavrama yeterlilik denir.

Yeterlilik; temelde bir hukuk terimidir; kişinin belirli bir alanda karar vermek ya da bir eylemde bulunmak için gerekli özelliklere sahip olup olmadığını tanımlar. Bireyin belirli bir konuda özerkliğini kullanıp kullanamayacağına ilişkin kararlar, onun yeterliliğine bakılarak verilir. Özerklik dereceli iken, yeterlik açma-kapama düğmesi gibidir; ya tamdır ya da yoktur. Belirli bir durumda bireyin yeterliği ya vardır ya da yoktur.

Ancak kişinin yeterliliğinin olmaması onun yerine istenildiği gibi karar alınabileceğini göstermez. İnsan hakları kavramının gelişmesi ve modern toplumun ortaya çıkması ile yeterliliği olmayan kişilerin özerkliklerinin nasıl onurlandırılacağı kurallara bağlanmıştır. Vesayet, velayet gibi kavramlar bu kuralların sonucunda ortaya çıkmaktadır. Hukuksal açıdan yeterlik, yaş, akıl gücü, medeni durum gibi somut belirleyicilere dayanılarak belirlenir. Tıp açısından ve etik açıdan yeterlik, algılama ve bilişsel işlevlerin sağlamlığıyla ilgilidir. İnsan özerkliği sınırlıdır: (1) Bilinçdışı sınırlılıklar, (2) Kültürel sınırlılıklar ve (3) Raslantısal ve geçici sınırlılıklar söz konusudur.

Özerkliği geçici ve raslantısal olarak sınırlayan unsurlardan en önemlisi hastalıktır. Sağlık hizmetlerinin temel amaçlarından biri, “hastalık” olgusunu engellemek, olanaklar ölçüsünde iyileştirmek ve ortadan kaldırmak; bu yolla insanın özerkliğini onarmaktır. Tıp, toplum içindeki meşruiyetini bundan alır. Bu nedenle de kendi uygulamaları sırasında özerkliğe saygı göstermek, bunun koşullarını yaratmak durumundadır.

Sağlık alanındaki ilişkiler çok aktörlü ve karmaşık ilişkilerdir. Bir yanda sağlık çalışanları, bir yanda hasta ve hasta yakınları, bir yanda ise sağlık hizmeti veren kurumlardan, sağlık finansmanını sağlayan SGK gibi yapılardan oluşan sağlık sistemi yer almaktadır. Bu alanda merkezdeki kişinin, yani hastanın özerkliğinin korunması önündeki en önemli engelse ilişkideki güç dengesizliğidir. İlişkiyi başta hekimler olmak üzere sağlık hizmeti verenler lehinde ve orantısız biçimde bozan bu dengesizliğin temelinde tarafların bilgiye ulaşmadaki, onu işlemedeki ve eylemlerine yansıtmadaki eşitsizliği yatmaktadır. Bunu aşmak ve ilişkiyi dengelemek, bireyin özerkliğine saygı gösterme ilkesini doğrudan yaşama geçirmek için tıp kurumu içinde ortaya çıkan yöntem aydınlatılmış onam adını verdiğimiz; bilgilendirilmiş rıza da denilen (informed consent) uygulamadır.

Aydınlatılmış onam; hastanın kendisine uygulanacak tanı ve tedavi yöntemlerinin kapsamını, yararlarını, olası istenmeyen sonuçlarını; söz konusu yönteme seçenek oluşturabilecek öteki yöntemleri ve onların yapısal ve sonuçsal özelliklerini bilerek bu uygulamalara ilişkin kararlar vermesidir. Aydınlatılmış onamın öğeleri; (1) Bilgilendirme; (2) Gönüllülük; (3) Yeterlik ve (4) Onam’dır. Buradaki ilk ve en önemli öge bilgilendirmedir. Geçerli bir aydınlatılmış onamın uygun bir bilgilendirmeye dayanması gerekir; çünkü hastaya ilişkin kararları kim verecekse onun doğru değerlendirme yapabilmesi ve akılcı karar verebilmesi için en temel gereksinim doğru bilgi, yani hakikattir.

Dünyada mevcut tüm hasta hakları metinleri hem hekim/tedavi vs. seçme hakkının hem de bakım alma hakkının temeline bilgilendirmeyi koymaktadır. Burada bir parantez açarak özerklik açısından hastanın mutlak önceliğinin olmadığını vurgulamam gerekir. Hastanın özerkliği ile sağlık çalışanının (hekim, dişhekim, psikolog, hemşire...), üçüncü kişilerin ve genel olarak toplumun özerkliği değerlendirmeye birlikte alınır, sorun ortaya çıktığında taraflarının tümünün özerkliklerinin olabildiğince korunacağı çözümler bulunmaya çalışılır. Hastanın kararlarının akılcı istek (rational desire) olarak adlandırdığımız olgunun ışığında değerlendirilmesi yapılır.

Bir isteğin, kararın akılcı olduğunun kabul edilebilmesi için üç özelliğe sahip olması gerekir: (1) Elde edilebilen tüm ilgili olguların bilgisine sahip olmak, (2) Konuyla ilgili bir mantık hatası yapmamak ve (3) Sonucun nasıl olacağını canlı bir biçimde gözünde canlandırabilmek (vividly imagination). Örneğin dinsel inançlar akılcı isteğin önemli özelliklerinden olan mantık hatası yapmama koşulu bakımından kritik önemdedir; çünkü inanç, o inanca sahip olmayanların mantık dizgesi içinde anlam kazanamazken, aynı inanca sahip kişiler için temel bir hakikate işaret ederler.

Diyabetini kontrol altında tutmakta güçlük çektiğimiz bir hastanın oruç tutmak isteği ya da bir Yehova Şahidi'nin kendisine kan verilmesini reddetmesi bizi böyle bir ikilemde bırakır. Bu konuya bir de COVID-19 pandemisi sırasında yaşananlar açısından bakacak olursak;

COVID-19 pandemisi yalnız tek tek bireyleri değil, aynı zamanda toplumu da farklı aşamalarda, farklı kapsamda bilgilendirme zorunluluğu getiren bir süreç olmuştur. Toplumla paylaşılması gereken bilgiler arasında önce bir pandeminin varlığının kabul edilmesi; sonrasında şiddeti, yaygınlığı; daha sonra söz konusu pandemiye neden olan hastalığın özellikleri, korunma, tanı ve tedavi yöntemleri sayılabilir. Dünyada da ülkemizde de pandemi sırasındaki bilgilendirme bakımından iyi bir sınav verildiği söylenemez. Öncelikle bir salgının başladığı, salgının çıkış ülkesi olan Çin tarafından uzun süre gizlenerek çok kıymetli bir zaman kaybettirilmiştir. Salgın pandemi halini alıp ülkemizde de görüldüğünde, ilk vaka bildirimini geç yapılarak yine önemli bir zaman kaybedilmiş; salgın sürecinde yeni vaka ve ölüm sayıları düşük bildirilerek toplumda güven önemli ölçüde zedelenmiştir. Salgının kontrol altına alınmasına ilişkin önlem niteliğindeki aşı geliştirme ve tedarik sürecine ilişkin hatalı bilgiler verilerek toplum yanlış yönlendirilmiştir. Hastalığın tedavisine ilişkin yanlış bilgi ve uygulamalarla güven bir kez daha sarsılmıştır. Sonuç olarak; Cumhuriyet sonrası sağlık hizmetlerinin tarihi son derece başarılı aşı kampanya ve uygulamaları ile dolu olan ülkemizde "aşı karşıtlığı" diye, daha önce var olmayan bir olgu ortaya çıkmıştır. Buradaki en önemli etik problem, toplumun ve tek tek bireylerin sağlık otoritesine yönelik güveninin kaybolmasıdır.

Bugün aşı karşıtlığı bireysel bir tutum ve özgür iradenin tezahürüne dayalı bir etik sorun/ikilem gibi görünse de, aslında pandeminin başından itibaren deneyimlediğimiz bilgi kirliliğinin ve dezenformasyonun bir sonucudur. Bu süreç Sinovac aşısına ilişkin yanlış bilgilendirme ve o dönemde temin edilemeyen Biontech aşısına yönelik karalama kampanyasındaki olumsuz yönlendirmenin sürdürülmesinin sonucudur. Bireysel bilgilendirmede verilecek bilginin sınırları, hastadan alması beklenen karara göre belirlenir ve hekim, hastaya kendi görüşünü kabul ettirmek için, bilginin niteliğinde ve niceliğinde değişiklik yapamazken; hastanın verilen bilgiyi ne kadar anladığının bire bir denetlenmesi gerekli ve mümkündür. Toplumsal bilgilendirme ise, bundan büyük ölçüde farklıdır. Verilecek bilginin sınırları, uzun erimli sonuçları göz önüne alınarak belirlenmesi; bilgilendirme sürecinde yer alan bilgilerin tutarlılığının sağlanması; bilginin ne kadar ve nasıl anlaşıldığının bire bir denetlenmesinin mümkün olmadığı göz önünde tutularak bilgilendirmenin belirli teknikler uygulanarak yapılması önceliklidir. Bireysel bilgilendirmede hatalı anlamaları fark etmek kolay ve hızla düzeltmek mümkünken; toplumsal bilgilendirmede bu olanak çok sınırlıdır. Bireysel bilgilendirmenin yayılma hızı ve çarpan etkisi çok düşükken; toplumsal bilgilendirmede bu hız ve etki geometrik boyutlardadır. O nedenle bu bağlamda yapılacak bilinçli ve bilinçsiz yanlışlar, ülkemizde COVID-19 salgını sırasında yapılan toplumsal bilgilendirme hataları örneğinde olduğu gibi, beklenmeyen, uzun erimli, düzeltilmesi son derece güç istenmeyen sonuçlara yol açarlar. Türkiye örneğinde bu istenmeyen sonuç aşı karşıtlığı olarak ortaya çıkmıştır.

Bugün ülkemizdeki aşılama oranında görülen düşüklüğün en önemli nedenlerinden biri aşı karşıtlığıdır. Giderek yaygınlaşan bu tutum ne özgür iradenin tezahürüdür ne de akılcı isteğe dayanmaktadır; toplum sonucun nasıl olacağını kavramaktan da çok uzaktır. İçinde bulunduğumuz durumun en büyük sorumlusu, süreçte yaşanan, bir bölümüne sağlık otoritesinin bizzat neden olduğu, bir bölümünü engelleyebilecekken engelleme konusunda yetersiz kaldığı bilgilendirme kusuru ve bilgi kirliliğidir.

Bilgilendirmedeki hatalar toplumun güvensizlik duymasına neden olmuş ve toplumda hızla yayılan bu güven(e)meme tutumu salgınla mücadelenin önündeki en önemli engel haline gelmiştir.

COVID-19 salgını sürecinde örneğini doğrudan deneyimleme olanağı bulduğumuz ya da daha doğru bir deyişle tanık olma şansızlığına uğradığımız güven yıkımı olgusu, uygulamalı etiğin pek çok alanı için bir ders niteliğindedir. Güven yıkımının varlığını tehdit edeceği alanlardan biri bilim, ötekisi ise iş dünyasıdır. Her iki alanda çalışanlar da COVID-19 salgınının bize öğrettiklerini doğru biçimde değerlendirmeli ve önlemlerini almalıdırlar.

İTİBARIN DEĞERİ, DEĞERİN İTİBARI

Prof. Dr. Haluk GÜRGEN

Bahçeşehir Üniversitesi İletişim Fakültesi

Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü Öğretim Üyesi

Konuşmamda itibardan ve değerlerden bahsedeceğim ve acaba günümüzde itibarı inşa ettiğimiz 'değerlerin bir itibarı kaldı mı? Değer olarak; doğruluk, dürüstlük, adalet, sevgi, paylaşmak gibi bir dizi değer kavramları sıralıyor, onlara sahiplendiğimizi, benimsediğimizi söylüyoruz. Ama gerçekten değerlerimizi yeterince sahiplenip, benimsiyor muyuz? Seçimlerimizde, aldığımız kararlarda, sergilediğimiz davranışlarımızda onlara bir rehber olarak gereken kıymeti veriyor muyuz? Yalnızca ülkemiz için değil, genel olarak bir değer bilincine sahip olduğumuzu söylemek giderek daha da zor gibi. Örneğin, pandemi sürecinde tanık olduğumuz zengin ülkelerin aşı konusunda sergiledikleri davranışlar bizi biz yapan değerlerimizle yüzleşmemize neden olmadı mı? Bu ve benzeri çok sayıda örnek, günümüzde değerlerin adının olduğunu fakat kendilerinin yeterince olmadığını, geçmişte varsa bile bugün hızlı bir şekilde değer erozyonunun yaşandığını söylemek çok da abartılı bir saptama olmasa gerek.

”

Bilgi, vicdan ve
merhamet
duygularımızla
birlikte değer
bilincimizi
geliştirmeliyiz.

Peki bir değer ifadesi olarak 'itibar' günümüzde üzerine titrenilen, değerli bir kavram mı? Üzülerek söylemem gerekir ki, 'itibar' da gerçekte pek de önemsenmeyen bir değer olarak karşımızda duruyor. Şair, yazar Murathan Mungan; 'Bu memlekette her şey olabilirsiniz ama rezil olamazsınız.' diyor. Gerçekten de günümüzde, itibarını yitirse de hayatına, işine hiçbir şey olmamış gibi devam eden çok sayıda insan, çok sayıda kurum, çok sayıda şirket ve hatta çok sayıda ülke yok mu?

İtibar, saygınlık; güven olmadan ortaya çıkmaz. İtibarlı olan kişiye, kuruma güvenir, onu sayarız. Kişi ya da kurumlara güvenmeden onlarla iş yapamazsınız, bir amaç birliği yaparak birlikte geleceğe yürüyemezsiniz. En son 2015'te yapılan 'Türkiye Değerler Araştırması'nda Türkiye birbirine güvenmeyen ülkeler sıralamasında sondan 3. sırada. Bu oranlar, Amerika'da yüzde 37, Avusturya'da yüzde 49, İsveç'te yüzde 63. Dolayısıyla biz birbirine güvenen insanların oluşturduğu bir ülke değiliz. Fakat, biz insanlara güvenmediğimiz halde onlarla iş yapmaya, onlarla yürümeye devam ediyoruz. Doğrusu oldukça çelişkili bir durum.

Diğer yandan, etik ve değer kavramlarına da açıklık getirmek de yarar var. Etik, neyin doğru neyin yanlış olduğunu açıklar. Değer ise, hayatta neye önem verdiğimizizi gösterir. Seçimlerimizi, önceliklerimizi sahip olduğumuz değerlerimiz belirler. Bu nedenle, neyi, neden yaptığımızı anlayabilmek için, bir değer bilincine sahip olmak son derece önemlidir. Örneğin bir iş yapma kararınızı yalnızca kazanacağınız paraya bakarak vermekle, etik değerler açısından değerlendirerek vermek arasında oldukça fark vardır. Değer bilincine sahip olmadan etik bir duyarlılığa ve etik ilkelere uygun karar almak da uygulamak olanaksızdır.

21. yüzyılda öne çıkan, bazı değerlerden söz etmek istiyorum. Bilindiği gibi günümüzde, kurumların başarıları, sadece ürettikleri, pazarladıkları ve sattıklarına, karlılıklarına, büyüklüklerine bakılarak belirlenmiyor. Kurumların pazarda rekabet üstünlüklerini geliştirerek varlıklarını sürdürülebilir kılmaları için marka değerlerini de artırmaları gerekiyor. Marka değeri ise markanın sahip olduğu değere bağlı olarak oluşuyor. Dolayısıyla kurumların değerleri, üzerinden inşaa ettikleri marka kimliklerini samimiyetle her türlü iş ve ilişkilerinde çok açık ve güçlü bir şekilde ortaya koymaları gerekiyor. Tüketicilerin, müşterilerin satın alma tercihlerinin sizden yana olmasında, kurumun, markanın hangi toplumsal meseleye sahip çıktığı, başta çalışanları olmak üzere diğer tüm sosyal paydaşlarıyla kurdukları iletişim, güçlü çalışan ve işveren marka değerlerine sahip olup, olmadıkları gibi faktörler giderek daha da önem kazanıyor. Kurumun itibarı da bu faktörlere bağlı olarak ortaya çıkıyor.

Günümüzde kurumların, sosyal sorumluluk, iklim değişikliği, sürdürülebilirlik gibi son derece önemli konulara gerekli değeri vermeden, politika ve kararlarını bu konularla ilişkilendirmeleri gerekiyor. Aksi takdirde, rekabet güçlerini yitiriyorlar ve varlıklarını sürmede zorlanıyorlar. Bu açıklamaların ışığında bu yüzyılda önemi daha da artan başta iletişim olmak üzere bazı değerler üzerinde durmak istiyorum. Bilmiyorum katılır mısınız ama bizim iletişim kurmakta da büyük sorunlarımız var. Bu nedenle eksiklerimizi gidermemiz ve iletişim becerimizi geliştirmemiz için çalışmamız gerekiyor. Bunun için dinlemeyi, sözcük dağarcığımızı zenginleştirmeyi, bilgiye dayalı iletişim kurmayı, samimiyetle insana saygı duymayı ve empati duygumuzu geliştirmemiz gerekiyor. Bir diğer değinmek istediğim cesaret değeri ise kişinin kendine güvenerek, kendini korkmadan ifade edebilmesi, bir işin içerisine girebilmesi ve o işi başarıyla sonuçlandırabilmesini sağlayan önemli faktörlerden birisi.

Cesaretin akılla birlikte ortaya çıkarak bir sorunun çözümünde ya da söylenemeyenin söylenmesinde, atılamayan adımın atılmasında oynadığı rol, bugüne kadar insanlık adına pek çok olumlu gelişmeye yol açmış bundan sonra da kuşkusuz açmaya devam edecektir.

Son dönemlerde bildiğiniz gibi üç değer üzerinde çok duruluyor. Bunların arasında yer alan sürdürülebilirlik, yalnızca doğanın, çevrenin sürdürülebilirliği konusuyla sınırlı olmayıp, bir varlık olarak insanın kendini geliştirme amacını da kapsayacak şekilde değerlendirilmesi gereken bir değer. Bu nedenle sürdürülebilirlik değeri, insanın içinde yaşadığı doğanın bir parçası olarak, kendini tanıması, değerinin, gücünün farkına vararak, düşünce ve eylemlerinde özgür ve özerk bireyler olarak, doğa kaynaklarının sürdürülebilir kılacak çözümleri üretebilecek bir bilinç ve kararlılıkla yeni bir yaşam anlayışını gerekli kılıyor.

İçinde yaşadığımız bu pandemi sürecinde epeyce tartışılan dayanıklılık değeri ise varlığımızı sürdürülebilir kılmak için sağlığınıza önem vererek, bilgimizi, kültürel donanımımızı zenginleştirip, hayatla ilişkimizi dürüst bir şekilde kurup, geliştirerek, başkalarıyla dayanışma ve iş birliği içinde zorluklara karşı direnme gücünü ifade ediyor.

Kapsayıcılık ise bizden olmayana, bize benzemeyeni ötekileştirmeye yol açan etnik, bölgecilik, cinsel ve diğer konulardaki ayrımcılığa karşı mücadeleye dikkat çeken bir değer olarak karşımıza çıkıyor. “Biz yeterince kapsayıcı mıyız, gerçekten bütün renklere bütün insanlara aynı mesafede miyiz?” Yoksa görüşü, ideolojisi benden farklı diye, benim partimin üyesi değil diye bir ayrımcılık batağına mı düşüyoruz? Bu konularda çok dikkatli olmak gerekiyor.

Değerlerin rehberliğinde yol alabilmemiz için onları bilgi, vicdan ve merhamet duygularımızla birlikte değer bilincimizi geliştirmeliyiz. Değerlerimizle samimi bir şekilde ilişki kurmadan, ne ifade ettiklerini anlamadan, değerlerimize uygun bir şekilde davranışlarımızı oluşturmadan, o değerlerin sahibi olduğumuzu söyleyemeyiz. Değerlerimize hakkettikleri değeri vermez, hayatımızın, işimizin her aşamasında, onların rehberliğinde yol almazsak ne değerın itibarından ne de itibarın değerinden bahsedemeyiz.

YARGIDA AHLAKI NE ÜRETİR?

Av. Figen ALBUGA ÇALIKUŞU

Çalığıuşu & İbat Hukuk Bürosu Lideri

Sevgili Dostlar,

Hepinizi saygıyla selamlarken, bir yandan da üçüncü bir gözle kendi konumumuza bakmamızın önemini vurgulamak isterim.

Panel Başığıımız “İş Dünyasında Etik” benim konum da “Yargıda Ahlakı Ne Üretir?”.

2021 yılında Etik ve Ahlak arar hale düştük...Etik ve ahlak arıyoruz.

Bu vesileyle ANSiAD’ı da kutlamak istiyorum. Vicdani ve ahlakı bir yarayı tespit edip, bunun bilince getirilmesi, çare arama gayretine girilmesi çok önemlidir.

Toplumdaki kurumlar birleşik kaplar gibidir. Biri diğlerinden çok farklı olamaz.

O nedenle yargı konusunu ameliyat masasına yatırmadan önce, mukayese etmek açısından da yararlı olabileceğini düşündüğüm için, kısaca iş ahlakının tarihsel sürecini de özetlemekle lafa başlamak isterim.

İş etiğı kavramı, çalışma etiğı ve meslek etiğini de içinde barındırır. Çalışma etiğı bir toplumda işe ve çalışmaya ilişkin değerler ve tutumlardır. Çalışma etiğı toplumun kültür ve değerlerinden etkilenir.

Bazı toplumlar ya da toplumsal kesimler, işe ilişkin olumlu bir tutum sergilerken ve çalışmayı yaşamının amacı gibi nitelerken, bazıları işi ve çalışmayı bu derece ön plana almamaktadır.

”

Hukuk kandırma
aracı olmamalıdır.
Zira kandırılan
insanın umudu ve
var olma gücü
kırılır.

Çalışma etiği disiplini, verimliliği, kaliteyi ve etkinliği önemser ve kişilerin çalışkan, tutumlu, dakik, disiplinli ve dürüst olmalarını öngörür. Çalışma etiğinin yüksek olduğu toplumlarda, gelişmişlik düzeyi de genellikle yüksektir.

Zira çalışma etiğine sahip olmak bir kişilik özelliği olduğu kadar, kültürel bir olgudur ve her kültürel olgu gibi sosyalizasyon ve eğitim süreçleri ile aktarılabilir.

Ajandamızın üst sıralarına yeni yeni yerleşmiş olsa da iş ahlakına ilişkin düşüncelerin de köklü bir tarihi var. Toplumsal ve siyasal alandaki her şey gibi, iş ahlakı da zaman içinde gelişiyor, dönüşüyor ve yenileşiyor, farklılaşıyor.

Batı'da Kilisenin toplumu hareketsiz ve nefessiz bırakan yaklaşımı ve onun doğurduğu sosyal ortam sanayileşme dönemi dinamikleri tarafından yıkıldı ve böylelikle burjuvazi kendi gelişiminin önünü açtı.

Örneğin faiz dinen meşru hale geldi ve Protestan ahlak temel çerçeveyi oluşturdu.

Osmanlı'da azınlıklar dışında girişimci olmaması, burjuvazinin ve sanayileşme dinamiklerinin doğmaması, Cumhuriyet döneminde ise liderliğin askerî ve sivil bürokrasinin elinde olması sanayileşen ülkelerle bizim aramızdaki mesafenin açılmasına neden oldu.

Aramızdaki mesafeyi vurgulamak için etik değerler üzerinden bir istatistik vermek istiyorum. İlk sanayileşen ülke olan İngiltere, kendi gelişiminin hukuksal yapısını 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa etti.

Halbuki...

İş ahlakı ilkelerinin Türk Sanayicileri ve İş insanları Derneği'nin (TÜSİAD) kuruluşundan tam kırk yıl sonra, 2001 yılında kabul edilmesi söz konusu oldu.

Sevgili Dostlar,

"Etik" kavramı felsefenin bir dalı...Ağır bir külliyatın konusu çok farklı ve çarpıcı yaklaşımlar, teoriler, ekoller var...

Bunları tarayıp, eleyince; yaklaşımlar ve teoriler incelendiğinde, bütün bireyler ve toplumlar açısından aranan ve hedeflenen değerlerin, temel etik değerleri ve ilkeleriyle örtüştüğü görülmektedir.

Bu etik değerler adalet, doğruluk, tarafsızlık ve sorumluluk gibi ana başlıklarda toplanabilir.

Etik, ahlak ve vicdanın oluşum sürecini yoğun bir şekilde irdeleyen iki görüş söz konusudur.

Bunlardan birincisi, Freud'un üst benlik kuramıyla yakından ilgili olan, vicdan konusundaki görüşleridir.

Anne-baba ödüllendirme ya da cezalandırma yoluyla, çocuğa bir vicdan kazandırmaktadır.

Bundan ötürü, anne ve babanın değer yargıları vicdan biçiminde çocuğa aktarılır.

Anne ve baba hane halkını, hane halkları da toplumu oluşturduğuna göre, vicdan bir içgörü olarak doğar, fakat çevre tarafından kabul edilen değer yargılarına göre şekillenir.

Şu hâlde toplumsal değerler değişmedikçe, birey ve toplum vicdanının ortalama davranış kalıpları da büyük dalgalanmalara uğramaz.

Vicdana, benzer bir açıklama getiren bir diğer görüş ise, "davranışçı ekol"dür. Davranışçılar vicdanın, belirli toplumsal uyaranlar karşısında geliştirilen bir dizi öğrenilmiş yanıt olduğunu öne sürerler.

Bu noktada önemli olan şey, Freud'tan çok daha farklı bir anlayışa sahip olan davranışçıların, vicdan ve ahlakın oluşumundaki dış etmenlerin, toplumsal yapının etkisi konusunda ittifak etmiş olmalarıdır.

Bu savlar aslında hayat tarafından da doğrulanmaktadır.

Değerlerin çatışmasından ötürü, insanlığı büyük kederlere boğan savaşlar ortaya çıkmış, hatta insanlık hümanizmadan Nazizm'e giden tuhaf bir yolculuk izlemiştir.

Bunun en travmatik örneği, hiç şüphesiz Birinci Dünya Savaşı'dır. İlginç olan, insanlığın o kanlı batağa ve sonrasındaki Nazizm cinnetine, insanı en üst değer kabul eden bir anlayıştan geçmiş olmasıdır.

Oysa insanlığın üst değerleri her an ve her zaman geçerli olsaydı, insanlığın "ırk" üzerinden birbiriyle savaşması söz konusu olmazdı.

Ne var ki toplumsal şartlar insanları hipnotize etmekle kalmaz, onları birer ölüm makinesine bile dönüştürebilir. Bu şartlar yüzünden, dünyadaki en kutsal canlı olan insanın yerini, "ırkın üstünlüğü" kavramı alabilir ve buna inanmaya başlayan yığınlar birbirleriyle savaşabilir.

Aslında Birinci Dünya Savaşı'nın çok öncesinde insanlık "hümanizm" ile tanışmıştı.

Kökleri yüzyıllar öncesine uzanan hümanizm, nasyonal sosyalizmin tam tersi olan ve sadece bir ırkın insanını değil, tüm insanları ayırım gözetmeksizin sevmeyi savunan bir anlayıştır. Hümanizm her otorite karşısında insanı özgürleştirme çabasını içeren, seküler bir yaklaşımdır.

Fakat insanlık bu tecrübesinden istifade edemedi ve sonradan Nazizm ve Faşizm gibi ideolojiler dünya sahnesinde kendilerine yer buldu.

Vicdan ve ahlak anlayışımız o günlerden bugüne değişmeseydi, insan insanın kurdu olur muydu?

Sevgili Dostlar,

Peki benim asıl konuma gelirsek, bugün insanlığın geleceğine dair umutlarımızı korumak zorundayız diyerek başlamak isterim.

Çünkü yargıçlar en iyi eğitimi alsalar, en iyi teknolojik ve sistemsel alt yapı üretilmiş olsa, yargı etik kodları ile kuşanmış olsalar, sistemsel olarak kuvvetler ayrılığı ilkesi geçerli olsa, mükemmel bir Anayasa'ya, çağdaş yasalara sahip olursa da yargıda ahlaka ulaşmak mümkün olmayabilir.

Yargıda ahlaka nasıl ulaşırız, yargıda ahlakı ne üretir, umutlarımızı yitirmeden birlikte tartışalım...

Yargıyı ve yargıda ahlakı nasıl değerlendirmek lazım?

Ahlak, vicdan ve etik kavramları yargı ve yargılama faaliyetinin omurgası, temel harcıdır.

Ahlak toplum tarafından oluşturulan kurallar sistemi iken, vicdan "biyolojik" tutum ve davranışları ilgilendirir. Ahlak felsefesinin diğer adı ise "etik"dir.

Ahlak felsefesi diyorum çünkü ahlak ile etik arasındaki temel ayırım, etik teriminin genel olarak ahlakı konu alan disiplini belirtmesidir.

Etik değerler de toplumda oluşmuş davranış kalıplarını ifade eder.

Etik, hukuk ve adalet kavramları ile ilişkili olduğundan adaletin sağlanması süreci etikten ayrı düşünülememektedir.

Hukuk kuralları olan yasalar da bu zaviyeden bakıldığında etik olmayan davranışlar hakkındaki yaptırımları düzenlemektedirler.

Yargıya varmak ve bir karar vermek toplamında bir yargılama faaliyetidir.

Vicdan da bağımsız olması beklenen yargı mensuplarının, Anayasa ve yasalara ve hukuka uygun karar verme sürecinde devreye girer.

Doğaldır ki ilk bakışta en basit şekli ile aranılacak olan öncelikle liyakat ile bağımsız ve tarafsız bir değerlendirme yapabilme iradesini taşıyor olmak gerekir.

Sadece bu koşullar dahi hem yargılama yapanın kendisine verdiği değerin, karar verdiği insanın onurun koruması hem de adaletin sağlanması için önemli olur.

Meslek ahlakı, iyi ve doğru hareket ile varılacak adaletli netice için elzemdir.

Yargı faaliyeti insanlık yürüyüşü boyunca, insan yaşamını etkileyen kararlar verebilen bir güç olduğundan değerli ve kutsal kabul edilmiş, hatta tanrısal bir güç olarak dahi görüldüğü dönemler dahi olmuştur.

Yargının etik anlayışını kaybetmesi, vatandaşların ve toplumun güven duygusunu zedelemekte, inancını kırmakta; toplumsal ve siyasi yaşamda sistemi derinden zorlayacak ve etkileri uzun vadede kapanmayacak sistemsel sıkıntılara neden olmaktadır.

Adalet duygusunu yaşamayan, hissetmeyen toplumda zamanla yetkisini devrettiği yargı ile arasına bir sis perdesi girecek, devamında toplumun, adaletin bir gün gerçekleşeceğine olan inanç ve güveni gittikçe yok olacaktır.

Hukuk kandırma aracı olmamalıdır.

Zira kandırılan insanın umudu ve var olma gücü kırılır. Toplum umutlarını böyle yitirir. Güvensizlik, kin ve nefret başlar. Böylesi sağlıksız bir gidişat toplumun geleceği adına büyük endişe yaratır.

Toplumsal çürümenin alevi daha da harharlanır.

Bu yüzden ki hukuk ve yargı mensupları, adaleti gerçekleştirmek olan görevine ihanet etmemelidir.

O zaman şöyle de diyebiliriz: Bu sistemin kilit taşı yargıçlardır...

Yargıç kimdir daha doğrusu yargıç kim olmalıdır?

Bu zor ve ağır konu ve soruya edebi bir boyut katmaya ne dersiniz?

Bakın sık sık yargılanan, dünya çapındaki bir edebiyatçımız, yargılandığı mahkemede yargı ahlakına nasıl yaklaşıyor:

“İnanç ve dinler tarihinde, insanların bir dinin çevresinde toplanmalarını sağlayan inanç, onların Tanrı'nın dürüstlüğüne olan güvenlerinden kaynaklanır.

Tanrı ya da inanç duyulan kaynak yalan söylemez.

Yalan söylediğinde Tanrı tanrılık vasfını, inanç duyulan güven vasfını yitirir.

Eski çağlarda bir armut ağacına tapan bir pagan kabile bile o ağacın dürüstlüğüne, söz verdiği vakitte, söz verdiği meyveyi doğuracağına inanırdı.

İnsanlık yaratıldığından beri, insanlar dürüstlüğüne güvendikleri bir gücün etrafında toplanır, o güce tapar, kendilerini o güce emanet ederler.

Birbirlerine güvenmeyen, gruplara, kabilelere, aşiretlere ayrılan insanlar ancak mutlak dürüstlüğüne inandıkları bir gücün etrafında bir araya gelirler.

Nasıl insanlar dindarlara dönüşmek için dürüst bir güce muhtaçsa, milyonlarca insanın bir millete dönüşüp bir devlet oluşturabilmesi için de bir başka dürüst güce ihtiyaç vardır.

Milyonlarca insanın bir millete dönüşüp bir devlet kurmalarını sağlayan, güven kaynağı olan dürüst güç siyasetçiler, askerler, yöneticiler, partiler değildir.

O dürüst güç o büyük güven kaynağı yargıçlardır.

Milyonlarca dağınık inciye millet denen bir gerdanlığa çeviren sihirli bağ yargıçların mutlak dürüstlüğüdür.

Yargısız millet, yargısız devlet olmaz.

Milleti millet, devleti devlet yapan yargıçlardır.

Bir su molekülünün içinden oksijen atomunu çıkardığınızda hayat kaynağı olan su nasıl bir ölüm kaynağına dönerse, devletin içinden yargıcı çıkardığınızda da devlet silahlı çeteye dönüşür.

Yargıç yoksa devlet yoktur.

Devleti silahlı çeteden ayıran yargıçların varlığıdır.

Bu kadar hayati bir öneme sahip yargıcı, yargıç yapan nedir peki?

Diploması, kürsüsü, cüppesi değildir.

Yargıcı yargıç yapan onun nerede ise tanrısal bir dürüstlüğe sahip olması ve insanların en küçük bir kuşku duymadan bu dürüstlüğe inanmasıdır.

Yalancı bir Tanrı olamayacağı gibi yalancı bir yargıç da olamaz.

Bir yargıç mahkemede dürüstlükten şaşar ve yalan söyler ise yargıçlık vasfını kaybeder. Yargıçlık vasfını kaybeden bir yargıç görevine devam ederse, onu o görevde tutan devlet de devlet olma vasfını yitirir.

Yargıç kendi yargıçlığıyla beraber devleti de yok eder.”

Alıntıladığım bu metin bir yargıcın etik anlayışının önemini ve ağırlığını bize anlatıyor.

Bilinen bu öneme binaen Yargıda ahlak için önce yargı mensuplarının etik anlayışını çerçeveleyen içeren yerel ve uluslararası düzenlemelere gidilme ihtiyacının da hasıl olduğunu söyleyebiliriz.

Yargı Etiği ve Uluslararası Düzenlemeler

İlk düzenleme 1985 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler (BM) Yargı Bağımsızlığı Temel İlkeleri’dir.

Arkasından 08-10.07.1998 tarihinde Strazburg’da kabul edilen Hakimlerin Statüsüne İlişkin Avrupa Şartı gelmiştir.

Devamında 17.11.1999’da Uluslararası Hakimler Birliği Merkez Konseyi tarafından oybirliği ile kabul edilen Evrensel Hakimler Şartı doğdu.

Ve ön çalışmaları 2000 yılında başlayan Bangalore Yargı Etiği ilkeleri üç yıllık çalışmanın sonunda ortaya çıktı.

“Bangalore Yargı Etiği ilkeleri” toplamda altı adet “değer” ve bu değerlerin altında yer alan “ilkeler” ile bunların uygulama alanlarının açıklanmasından oluşuyor.

Yargı etiği ilkeleri hakkında bu kadar ayrıntılı bilgi içeren başka bir düzenleme bulunmadığından Bangalore İlkeleri, yargı etiğinin Magna Carta’sı olarak nitelendirilmektedir.

Bangalore İlkeleri’nde yer alan altı değer sırasıyla; “bağımsızlık, tarafsızlık, doğruluk, dürüstlük, eşitlik, ehliyet ve liyakat”tır.

Değerler arasında en detaylı şekilde anlatılan 4. değer olan dürüstlüktür.

Yargı Etiği ve Türkiye

Yargı Etiği düzenlemesinde Türkiye’nin geç kaldığını söylememiz gerekir.

Türkiye’nin AB’ye üyelik sürecinde, yargıda etik standartlara sahip olmadığı yönünde aldığı eleştiriler, yargı etiği ilkelerinin belirlenmesi konusunda hızlandırıcı etkiye sahip olmuştur.

İlk olarak Yargıtay 2018 yılında Etik, Şeffaflık ve Güven Projesi’nin sonunda Yargıtay Etik Kodlarını belirlemiştir.

2019 yılında da Hakimler ve Savcılar Kurulu (HSK) Türk Yargı Etiği Bildirgesini duyurmuştur.

Etik Kodlar Yargı’da Ahlak Üretmiş midir?

Bunca değerli çaba ve çalışma ne yazık ki yargıda ahlak üretmemiş ya da en azında üretme yolunda hissedilir bir gayrete de vesile olmamıştır.

Daha da kötüsü hem Yargıtay hem de Hâkim ve Savcılar Kurulu’nda örneği olmayan, etik ve ahlaka ihanet eden uygulamalar yaşanır olmuştur.

Hemen bir örnek vermek gerekir ise Yargıtay üyeleri, Yargıtay’ın Anayasa Mahkemesi’ne üye seçimi için bir geçiş yeri olmasına rıza göstermişlerdir. Bu eşi ve emsali olmayan bir durumdur.

Daha detaylandırayım.

İstanbul Başsavcısı İrfan Fidan, Hâkimler ve Savcılar Kurulunun 27 Kasım 2020’de Yargıtay üyeliğine seçildi.

İrfan Fidan’a Yargıtay üyeliğine seçilmesine ilişkin mazbata 11 Aralık 2020 tarihinde verildi. Halbuki...

Yargıtay Genel Kurulunda Anayasa Mahkemesi üyeliği için Cumhurbaşkanı’na önerilecek üç adayın belirlenmesi amacıyla 1 Aralık 2020 tarihinde seçim yapılması gerekiyordu.

Ancak Yargıtay Başkanlığı, bu seçimi Covid-19 sebebiyle 17 Aralık 2020 tarihine erteledi.

17 gün arayla pandeminin etkisini yitirmeyeceği bilinen gerçektir.

1 Aralık 2020 tarihinden itibaren bu ertelemenin gerçekte İrfan Fidan’ın Anayasa Mahkemesine seçilmesini sağlamak amacıyla yapıldığı, ilerideki günlerde de Yargıtay Genel Kurulunda Anayasa Mahkemesi üyeliği seçimlerinde İrfan Fidan’ın seçileceği ve bu amaçla da bu seçimlerde aday olan bazı üyelerin adaylıktan çekileceği ve keza Cumhurbaşkanı’nın İrfan Fidan’ı Anayasa Mahkemesine üye olarak atayacağı yolunda iddialar ileri sürüldü.

Nitekim tam da öyle oldu;

İrfan Fidan Anayasa Mahkemesi üyeliği seçimlerine adaylığını koydu. Adaylığını ilân eden iki Yargıtay üyesi seçimlerden önce adaylıktan çekildi.

Seçimlerde İrfan Fidan en yüksek oyu aldı.

Ve Cumhurbaşkanı İrfan Fidan’ı Anayasa Mahkemesi üyeliğine atadı.

Tüm bu aşamalarda Anayasa ve yasalara aykırı bir durum teknik olarak bulunmamaktadır.

Ama etik açısından derin çatlağın olduğu muhakkaktır.

Örneğin, Anayasa Mahkemesi üyeliği için aday belirleme seçimlerine, sadece 20 günlük bir üyenin katılması ve yıllardır Yargıtay üyesi olan adayların çekilmesi, İrfan Fidan’ın Yargıtay’ın 107 üyesinin oyunu alabilmesi ve Yargıtay’da yıllarca çalışmış adayları geçerek en çok oy alması, Yargıtay tarihinde görülmemiş bir şeydir.

Üstelik İrfan Fidan ülkenin Yüce Divan sıfatına sahip ve bağımsız olması gereken en yüksek Mahkemesine üye seçilmiştir.

Burada bir dakika duralım ve Yargıtay’ın sadece üç etik kodunu okuyalım;

“Yargı bağımsızlığı, hukukun üstünlüğünün ön şartı ve adil yargılanmanın temel güvencesidir. Bu nedenle hâkim, hem bireysel hem de kurumsal yönleriyle yargı bağımsızlığını yüceltir ve örnek biçimde temsil eder.

Dürüstlük, yargı görevinin doğru biçimde ifası için vazgeçilmez bir unsurdur.

Hâkim, hâkimler veya personelin atama, yükselme, unvan değiştirme ve benzeri özlük işlerine dair idari görevler ifa ederken, şeffaf bir şekilde ehliyet ve liyakat esaslarına öncelik verir”

HSK’nın Türk Yargı Etiği Bildirgesi’nden de okuyalım;

“Bağımsızlıklarına doğrudan ya da dolaylı olarak etki edebilecek baskı ve tesiri kayıtsız şartsız reddederler”

“Kararlarını; kişilerin, kurumların ya da kamuoyunun tepkisini çekeceği endişesi duymaksızın ve onları memnun etme kaygısı taşımaksızın bağımsız olarak verirler.”

“Yargıya güvenin sağlanması ve sürdürülebilmesi için bağımsız olmak kadar, bağımsız görünmenin de önemli olduğu bilincindedirler.”

“Yargıya olan güveni tartışmalı hale getirebilecek veya zedeleyebilecek tutum ve davranışlardan her zaman ve her yerde titizlikle kaçınırlar.”

Ben ne derim, tamburam ne çalar...

HSK üyelerinin kendi etik kodlarını nasıl inkâr ettiklerini de iki karar ile kayda geçmek isterim. HSK anayasal bir kurumdur. Doğaldır ki en başta her birey ve kurumdan daha da fazla Anayasa'ya uygun davranmakla yükümlüdür.

Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcı ve kesin kararlar olduğu Anayasa'nın emridir. Anayasa Mahkemesi kararına direnmek ve bağlı olunmadığını iddia etmek Anayasa'yı da ihlal etmek anlamına gelir.

Anayasa Mahkemesi'nin bağlayıcı ve kesin hak ihlali kararına direnen ve bu surette Anayasa'da teminat altına alınan özgürlük hakkını da ihlal ederek hürriyeti tahdit suçunu işleyen hakimleri, HSK üyeleri verdikleri karar ile korumaya ve kayırmaya aldılar. Bu durum bugün de devam ediyor...

Örneğin İstanbul 26. Ağır Ceza Mahkemesi'nin eski başkanı Kemal Selçuk Yalçın hakkında Anayasa'ya direndiği yıl %86 kıstas oranında aylık artırım yapıldı.

Gene aynı durumda Anayasa'ya direnen İstanbul 27. Ağır Ceza Mahkemesi'nin eski başkanı A.Orkun Dağ Yargıtay 9. Ceza Dairesi Başkanlığına atandı.

Adalet Bakanı Abdülhamit Gül'ün Yargı Strateji Belgeleri hazırlayıp yargıçların AYM kararlarına uymaları gerektiği yolunda açıklamalar yaptığını da hatırlatmak isterim.

Halbuki, bu tür ve benzeri açıklamalar yapan Adalet Bakanı Abdülhamit Gül HSK başkanıdır. Bu vesileyle Adalet Bakan Yardımcısı'nın da HSK üyesi olduğunu da belirtmek isterim.

Kendi kurumlarının Yargı Etik Kurallarını dahi yok sayan, umursamayan ya da aldırmayan yüksek yargı mensuplarının bu tutumları hangi ahlak anlayışı ile açıklanabilir?

Peki neden, uyulması gereken etik ilkeleri de var ama mesleki ahlak yok?

Yargıda Ahlak'ı Kahraman Hâkim ve Savcılar üretebilir mi?

Yargıda etik için kuşkusuz ilk önce yargı mensuplarının etik sahibi, meslek ahlakı olan kişiler olması aranır.

Ama yasallaşan Yargı Etik Kodlarına rağmen yargı mensupları eliyle etik ilkelerinin yok sayıldığı rahatlıkla anlaşılmaktadır.

Oysa, kullandıkları yetkiler adaletin sağlanması ve hak ve özgürlüklerin korunması ile yakından ilgilidir.

Yargının kendisinden beklenen adil yargılamaları yapabilmesinin ana koşulu ise özerk ya da bağımsız olması, kendine ilişkin kararları tarafsız bir şekilde verebilmesidir.

Kendi kararlarını kendi veremeyen bir yargıdan, adil kararlar beklemek boş hayaldir.

Böyle bir ortamda yargı etiğine ve mesleki ahlaka uyan hâkim ve savcılar, "kahraman" sayılacak duruma gelir.

Yargı mensuplarının kahraman olmalarını istemek veya beklemek kendi başına bir anomalidir.

Aslında Türkiye tam bu haldedir.

Elbette hâkim ve savcılar kahramanca davranabilirler, davrananlar da olmuştur ve halen de denemeye çalışanlar da vardır.

Bağımsız ve adil kararlar verdiklerinde, haklarında alınacak her türlü kararları da göze alıyorlar demektir.

Ama Anayasa ve yasa gereği yükümlü olunan adil yargılama kahramanlık gerektiren bir faaliyet olamaz. Kahramanlık normal bir durum olsaydı, adı kahramanlık olmazdı.

O zaman; "Adaletin sürekli zafiyete maruz bırakılmaması, toplumun kahraman yargı mensupları ihtiyacına düşmemesi için adaleti sağlayacak hakimlerin yetiştirilmesinden kendilerine bu statünün tanınmasına kadar her aşamada yargı mensupları için tavizsiz ve ayrımsız kurum ve kurallara ihtiyaç vardır" diyebiliriz.

Bu ise öncelikle yargı, yasama ve yürütme arasındaki ilişkilerin doğru kurulması, başka bir deyişle “kuvvetler ayrılığı” denen ilkenin hayata geçirilmesiyle mümkündür.

Kuvvetler Ayrılığı Yargıda Ahlak Üretir mi?

Modern devlet kuramının sahibi Montesquieu ; bireyi devletin devasa gücü karşısında korunması için, yasama, yürütme ve yargı güçlerinin birbirinden ayrılması gerektiğini ortaya atmış, devletin gücünün böyle denetlenebileceğini söylemiştir.

Montesquieu'ye göre ancak yasa düzeninin egemen olduğu bir toplum güçlü olabilir.

Yasa düzeninin egemen olması...

Yasa düzeninin egemen olması nasıl sağlanabilir?

Montesquieu'ye göre Yargı; yasama ve yürütme organından bağımsız mahkemelerce görevlerin yerine getirilmesini ifade etmektedir.

Yüzyıllar öncesinden gelen “kuvvetler ayrılığı” ilkesinin yaratanı Montesquieu'nun kuvvetler arasında öncelendiği “yargı” erkidir.

Hem yargı erkinin yasama ve yürütmeden ayrılmasını, hem de anayasa ve yasalara bağlılığının önemini vurgular.

Ülkemiz koşullarında üç erkin ayrılığı paydasında yürütmenin yargıya müdahalesinin fazlasıyla yaşandığı görülmektedir.

Gözümüzün önünde yaşanan pek çok örnek var malumunuz.

Kimin terörist olduğu, kimin tahliye olamayacağı ya da asla tahliye olunmaz denilenlerin Rahip Brunson ve Deniz Yücel davalarında olduğu gibi tahliye edilmeleri hemen akla gelen örneklerdir.

Müdahale ve talimatlar sadece ve sadece adaletsizlik üretir, toplumun güvenini tüketir, inancını kırar.

Yargı bağımsızlığı denince de bundan anlaşılan yargının yürütmenin etkisinde kalmadan kendi iş işleyişini –kendi organlarını oluşturmasını ve onların işleyişini- sağlayabilmesi ve güçlü organ olan yürütmenin etkisinde kalmadan kararlar verebilmesidir.

Bu da iki kurum arasındaki ilişkiler, Montesquieu'nun da teorize ettiği gibi anayasa, yasa ve yönetmeliklerde, yargının bağımsızlığını esas alarak işlemesiyle sağlanabilir.

Demek ki Anayasa ve Anayasa'nın uygulanmasının garantörü Anayasa Mahkemesi, Türkiye'de kuvvetler ayrılığı sisteminin kilit noktası olan bir mahkemedir.

Bu mahkemenin kendisinden beklenen fonksiyonu ifa edebilmesi için bağımsız olması gerekir.

Anayasa ve Kuvvetler Ayrılığı

Yasama, yürütme, yargı....

Üç kuvvetten biri diğer kuvvetle sınırlanır. Kuvveti sınırlayacak kurumların olmadığı yerde kuvvetler ayrılığı ilkesi bir aldatmacadan öteye geçemez.

Kuvvetler ayrılığı sistemi, sistemde kendisine yetki verilen makamlarda görev yapan kişilerin liyakatli kişilikler oldukları ve kendilerine verilen yetkilere sahip çıkacakları ve güçlü kurumlar varsayımı üzerine kuruludur.

Bu kurum ve kişiler yetkilerine sahip çıkmıyorlarsa ya da çıkamıyorlarsa kuvvetler ayrılığından da anayasadan da bahsetmek bir anlam ifade etmez.

Böyle bir ülkede demokrasinin bulunduğunu söylemek zordur.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası kuvvetler ayrılığı, hukuk devleti, demokratik devlet ve yargı bağımsızlığı ilkelerini öngörmektedir.

Ancak Anayasa kolaylıkla hem yürütme hem de yargı mensupları tarafından ihlal edilebilmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin kapatılması gerektiği siyasiler tarafından toplum önünde konuşulmakta, Anayasa Mahkemesi kararlarına uyulmaması gerektiği ya da Anayasa Mahkemesinin bir hak ihlali kararının twitter kararı olduğu siyasi iktidarın önceki ve bu dönemin Bakanları tarafından ifade edilebilmektedir.

Anayasal düzenin ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin teminatı Anayasa Mahkemesi gibi bir mahkemenin saygınlığı hedef alınmakta ve bağımsızlığı zedelenmektedir.

Halbuki Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatına da sahiptir, Cumhurbaşkanı'yı yargılama yetkisine dahi sahiptir.

Anayasa'nın yürütme eliyle ya da bizzat hukukçular eliyle hükümlerine, ruhuna aykırı icraatlar ve yargısal kararlar ile anayasal düzen tehdit altına girebilmektedir.

Şimdi, sormak isterim; Anayasal düzen için tek tehdit "darbe teşebbüsleri" midir?

Yoksa zaten iktidarda olan bir gücün, Anayasa'nın kurallarına uymaması da anayasal düzen için hukuki bir tehdit midir?

Darbe suçlarının yaptırıma bağlanmasında amaç, tabii ki devletin Anayasa ile meydana getirilmiş temel düzenine, temel organlarına ve siyasi kuvvetlerine hukuk dışı yollarla yapılacak saldırılara karşı devleti korumaktır.

Herhangi bir siyasi iktidar, Anayasa'yı yok sayan icraatlarda bulunursa, Anayasa'nın maddelerine aykırı işler yaparsa, böyle bir saldırı karşısında Anayasa ve anayasal düzen hukuken nasıl korunacaktır?

Anayasal sistem, "dışarıdan" gelen bir darbeye karşı yasalarla korunurken, iktidar tarafından gerçekleştirilen "içeriden" bir zorlamaya karşı nasıl güvence altına alınacaktır?

Ne Anayasa'da ne de yaptırımı gösterecek yasada, bu yönde bir düzenleme olmadığı için Anayasa ancak "darbeye teşebbüs" halinde bir korumaya sahiptir.

Anayasa böylesine "korunaksız" kaldığında ise yetkilerini Anayasa'dan alan organlar, yürütmesi ile yargısı ile "Anayasal düzeni koruma" gibi elverişli bir kılıf ile varlık sebebi olan Anayasa'yı rahatlıkla yok sayabilirler...

Yargıda Ahlak'a Nasıl Ulaşacağız?

Tüm mahkeme kararları "Türk Milleti Adına" verilir. Yargı erki toplumun kendisine devrettiği yargılama yetkisini Anayasal düzene bağlı olarak kullanılır.

Anayasa'da da bu yönde düzenleme vardır. Madde 129;

"Memurlar ve diğer kamu görevlileri Anayasa ve kanunlara sadık kalarak faaliyette bulunmakla yükümlüdürler."

Sadakat Anayasa ve yasalara değil güce bağlı olduğunda işte bu konuştuğumuz yargıda ahlak tamamen berhava olmaktadır.

Anayasa toplumsal sözleşmedir ve Anayasanın hükümleri kadar ruhu da önemlidir.

Toplum, üç kuvvetin organları ile kurumlarına Anayasal yetkilere sahip çıkacakları inancı ile yetki devri yapar.

Sadakat yükümlülüğünün anlamı ve önemi buradadır.

Böylesi bir zafiyet durumunda yönetme yetkisini devreden toplumun gelişimi, dönüşümü ve üretimine bakmak gerektiğini düşünüyorum.

Yetkisini devreden toplumun ahlaki değerleri ve bu ahlaki değerlerinden oluşan sistem ve kuramlar bütünü olan etik ilkelerini ürettiği olması gerekir.

Ancak hepimizin görüp, yaşadığı, benim de bir hukukçu olarak verdiğim somut örneklerden de anlaşıldığı üzere bizde yargı, etiği üremiyor, yeryüzünde üretilmiş olanı da içselleştirmiyor... Aslında yargı ahlaki eksilmesin diye yeryüzü sistemi, uluslararası işleyiş akamete uğramasın diye kimi önlemler getirmiş...

Tahkim Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi...

Ama günümüzdeki yargı bunları da uygulamayacak kadar bir delirium içinde....

Bu aşamada temel soru çok önem kazanıyor:

Yargıda etiği, ahlakı ne üretir?

Sosyal yapının dönüşümünün önünü açacak olan üretim biçimindeki değişimdir. Tarım, sanayi, bilgi toplumu farkı da üretim biçimindeki değişimlerden doğar...

Bu aynı zamanda teknolojik gelişme demektir...Buhar makinasından web 3.0 gibi yapay zeka ile çalışan dijital ortama, hepsi değişen teknolojinin sonucudur.

Bu her farklı süreç yeni bir ahlak ve etik davranış biçimi oluşturur.

Toplumların bu değişimlere uyumu ise aynı biçimde seyretmez. Ülkelere göre farklılaşır. Değişir. Bu nedenle kalıcı ve yerleşik çözüme hızlıca, kestirmeden kavuşmanın bir formülü yok... Söyledim, tekrarlayayım.

Sosyal yapının değişimini belirleyen üretim tarzı ve ilişkileridir.

Üretim tarzının değişim gücü ise teknolojik gelişmeye bağlıdır.

Teknolojik ilerlemeler, üretim biçimindeki değişimler, insanın insanla ve toplumla ilişkilerini temelden değiştirir.

Toprakta çapayla çalışan insanın hukukuyla, buhar makinesinin egemen olduğu dünyanın hukuku arasında çok belirgin farklar vardır.

Demek ki hukuk da toplumun üretim anlayışına, dinamiklere bağlı olan teknolojiye ve teknolojinin dönüşümüne göre şekillenir.

Üretim biçimi ve üretim ilişkileri ahlak anlayışımızın oluşmasında sandığımızdan çok daha etkili. Çünkü düzenli ve sürekli bir üretim mekanizması ahlaksızlığı dışlar.

Neden dışlar?

Çünkü ahlaksızlığı dışlamazsa ekonomik ve toplumsal yapıdan dışlanır. Çürümüş un ile ekmek yapan fırıncı batır. O nedenle üretim zincirinin ve orada görev alanların ahlak dışı hareket etmesine izin vermez. Bir nevi ahlak gözlemcisi kesilir.

Yönetme yetkisini devreden toplumun ahlakı, ahlakını şekillendiren üretim ilişkileri ve üretim tarzı inşa edeceği kurum ve kuralları oluşturacaktır.

İnsanların yaşayış biçimini derinden etkileyen üretimi göz önünde bulundurduğumuzda, sadece dinin değil, üretim biçiminin de ahlakı oluşturduğu söylenebilir.

Üretim çemberlerinin insanların ahlaksızlık yapmasına engel olduğu, dinin ve hukukun dışında faaliyetlere imkân vermeyecek karşılıklı bir denetleme süreci oluşturduğu açıktır.

Üreten insanların, üretim faaliyetleri aksamaması diye ister istemez oluşturdukları bir ahlak zinciri vardır.

Üretim disiplini, insanların ahlaksızlığını engeller. Şu halde üretim biçimi de ahlakı belirler. Bu anlamda tek başına bir birey ahlaksız olsa da onun ekonomik faaliyetini denetleyen toplumsal ve ekonomik bir denetim mekanizması mevcuttur.

Bu mekanizma tam da ahlaklı olmanın, ortak kazancı oluşturduğu noktada doğar.

Sanayi döneminden kopup sanayi sonrası döneme geçememiş Türkiye gibi nitelik sıkıntısı çeken, donanımı zayıf nüfusun en büyük sorunu budur; üretmeden iyi yaşama hayali. Bu da ancak ahlak tanımayan bir yaklaşımla mümkün olur.

Ahlak toplumun çıkarları açısından önemli değilse, ahlaksızlık öne çıkar.

Çünkü ahlak, bir iyi niyet konusu değil, bir sistem sorunudur.

Bana o sistemi nasıl kurabiliriz diye sorabilirsiniz...

Çok yakın zamanda AB'nin Türkiye Raporu'nu ciddi bir şekilde incelemiş olmamdan da gelen en kestirme cevabım AB Tam üyeliği iradesini canlandırma ve hızlandırma olur.

Ne yazık ki, siyaset kurumu bu benim çok değerli gördüğüm çareyi el birliğiyle saha dışına itti. Aslında konuşmamı bitirirken, herkese de AB Raporunu okumasını öneririm.

Türkiye'mizin tüm sorunları ve nasıl çağdaş reçetelerle çözüleceğini orada bulabilirsiniz.

Son söz özet olarak; yargıda ahlakı toplum üretir...

Toplum ve bireyler, Ahlaklı davranıp kaybediyor ise... ve....

Ahlaksızlık edip kazanıyor ise, neden ahlaklı olsun?

Toplumsal yapı tüm toplumun ahlaklı davranması halinde el birliğiyle kazançlı çıkacağı bir denetim sistemi kurmuyor ise, orada ahlak manasızlaşır. Ahlaksızlık alır başını gider. Ahlakı toplum üretir ve bu bir istem meselesi derken bunu kast ediyorum, bitirirken yinelemek istedim. Hepinize saygılarımı sunuyor, teşekkür ediyorum.

NEOLİBERAL İŞ DÜNYASINDA ETİK VE ÇAKALLAŞMA

Dr. Daniş NAVARO

Braas Çatı Sistemleri CEO, Yazar, Felsefeci

Kapitalist üretim sistemi, 17 yüzyılda yavaş yavaş ortaya çıktığında, özgürlük, eşitlik ve özel mülkiyet gibi yeni bir değerler dünyasının kapılarını açıyordu. Toprak ağalarının ve ruhban sınıfının iktidarından ve baskısından kurtulma, ayrıca, bir toplumun en temel kurucu unsurlarından biri olan üretimin ve üretimin çıktısının toplum tarafından paylaşılmasının yeni bir modeli olarak girişimcilik, üretim serbestisi ve elde edilen ürünün feodal sisteme kıyasla daha adilce dağıtılması, paylaştırılması yaşamın yeni olguları olarak ön plana çıkıyordu. Şu bir gerçektir ki kapitalizm adı verilen, üretim araçlarında özel mülkiyet, girişimcilik, kâr, sermaye birikimi, serbest piyasa ve serbest rekabete dayanan bu üretim rejimi, insanoğlunun maddi refah koşullarını nispeten çok kısa denilebilecek bir tarihsel süreç içinde muazzam bir oranda iyileştirdi.

Bu yeni sistemde insanoğlu için en çekici olan şey, yani hareket ettirici güç, özgürlüğün bir temel değer olarak özümsemesi ve bu ilke doğrultusunda gelişecek üretimsel süreçler vasıtasıyla yıldırım hızıyla maddi refahın gerçekleşmesi ve yayılmasıydı. Sanayi kapitalizminin başlamasından bu yana iki yüz yıl geçti.

İş dünyası öznesi,
başta lider ve yönetici
ama tabi ki tüm
çalışanlar, var oluşları
boyunca üç temel
etik üzerinde
yükselirler: Erdem
etiği, ödev etiği ve
fayda etiği.

Kapitalizmin günümüzdeki aşaması olan neoliberalizmin savunmacı anlayışı da kendisine yöneltilen tüm eleştirilere özellikle özgürlüğün bir değer olarak ileri sürülmesini şiar edinerek cevap verir. Gerçi neoliberal kapitalist anlayışın özgürlükten ne anladığıyla alternatif sosyalist sistemlerin ne anladığı birbirlerinden kökten farklı kavramlara işaret eder ama yazımızın konusu bu değil.

Sonuçta neoliberalizm, değerini ve içeriğini kendince belirlediği bir özgürlük uğruna, yasalardan, normlardan, yönetmeliklerden, müdahalelerden mümkün mertebe muaf bir piyasa anlayışına sahiptir. Ve yine bu düşünceye göre, sistemin özü itibarıyla motor güçleri olan bireyselliğin, tutku ve duyguların, rekabetçi ruhun tazeliklerini kaybetmemesi için sınırsız ve müdahalesiz bir piyasa ve çalışma ortamı gereklidir.

Ne var ki, neoliberalizmin bu “içeriği tartışılır sınırsız özgürlük sevdası” ve bu çerçevede şekillendirdiği ekonomik modelin ortaya koyduğu üretim sistemindeki özel mülkiyet ve girişimcilik, özellikle 20. yüzyıldan itibaren tekelliliğe, ürün-hizmet ve emek yoluyla sömürücülüğe, aşırı zenginleşmeye, gelir dağılımında adaletsizliğe yol açmaya başladı. Sistem, son otuz-kırk yılda giderek önlenemez bir şekilde, aşırı ve dengesiz bir büyüme, yayılcılık ve tekellilik, vahşi ve yok edici bir rekabet ve kayıtsızca sömürmeye dayanan bir yapıya evrilerek gerek bireyde gerekse de toplumda, hak, hukuk, eşitlik, adalet, refah ve etik değerler açısından yıkıcı sonuçlar doğuran bir evreye girdi.

İkinci dünya savaşı sonrasında, özellikle 1950-1980 döneminde, Orta ve Kuzey Avrupa’da gelişen sosyal devlet kapitalizmiyle tarihlerdeki en tatmin edici düzeylere ulaşabilen geçim, emek, istihdam, iş, gelir güvencelerinin tek tek zayıflayarak ortadan kalkması, tasarruf kapitalizminin sınırsız tüketim ve borç kapitalizmine dönüşmesi, üretimin, gelirin ve servetin çok büyük kısmını toplumun küçük bir kısmının elinde tutmaya başlaması, toplumun geneline yayılan fırsat eşitsizliği, çalışanların her türlü bağımsızlıklarını ve müdafa mekanizmalarını kaybederek işverenlerin güdümü altına girmesi, deyim yerindeyse, “herkesin herkesle savaşı” misali, etik değerlerden giderek yoksunlaşmakta olan bir çalışma dünyası yarattı, yaratıyor günümüzde.

Bu kısa yazıda, tarihsel arka planı yukarıda açıklandığı gibi gerçekleşen günümüz iş dünyasındaki etik çürümeyi, iş dünyasının üç temel momentinde gözlemlediğimiz üç dönüşümle açıklayacağız:

1) Akıllı bireyden kurnaz bireye, 2) Faydacı bireyden çıkarıcı bireye, 3) Bireysel davranıştan bireyci davranışa, söz konusu olan dönüşümler.

Şimdi tek tek bunların üzerinden geçelim.

1) Akıllı bireyden kurnaz bireye: İnsan, doğası gereği akıl varlığıdır. Düşünme alışkanlıkları çağlar boyunca şekillenerek günümüze ulaşan ve böylece bireyleşen, bir özneye dönüşen rasyonel insan, kararlarını aklın öncülüğünde alır. Diğer taraftan insan toplumsal bir varlıktır da. Yaşamını yalnız başına sürdürmez, sürdüremez. İnsanların hayatta kalabilmek, her türlü gereksinimlerini karşılayabilmek, maddi ve manevi açıdan tatmin olabilmek için birbirlerine, birlikte yaşamaya, yardımlaşmaya, paylaşmaya, bölüşmeye ihtiyaçları vardır. İnsanlar arası ilişkiyi doğuran bu bireysel ve toplumsal ortam da zaten etik ilişki dediğimiz olgunun temelini oluşturur. İnsanın ilk hedefi, tüm diğer canlı varlıklar gibi, hayatta kalmak, yaşamını sürdürmektir.

Bireyin, bu türden saiklerle stratejik anlamda akıl yürütmesi, hedeflerine ulaşmak için zekâsını kullanması insan doğasına uygun normal bir davranıştır. Ancak, toplumsal hayatın öznesi insandaki bu stratejik (ya da araçsal) akıl, kurnaz akla dönüşmeye başlarsa, etik alanda türlü sorunlar oluşuyor demektir. Kurnazlık özellikle, diğerinin, toplumun çıkarını gözetmeden ve haksız yollardan bencil çıkarların peşinde olan bir akıl türüdür. Sinsidir, örtüktür, açıklığı sevmez. Çetin Altan'ın deyişiyle, "kurnazlık, doğru olmayı doğru imiş gibi göstererek, kendi çıkarı için, doğrunun peşinde olan akli yanıltma çabalarının tümüdür". Adil ve haksızlıkları önleyecek şekilde rasyonel insanın hedefine ulaşmak için aklına başvurması ne kadar olağan ise, öz çıkarları peşinde kurnazlığa başvurması o kadar kabul edilemezdir ve etik sınırları aşan bir davranış türüdür. Kurnazlık, günümüz iş dünyası öznesinde giderek sıradanlaşan, olağanlaşan ve yaygınlaşan bir tutuma dönüşmektedir.

2) Yararcı (faydacı) bireyden çıkarıcı bireye: İnsanlar doğaları gereği mutlu olabilmek için kendileri açısından fayda sağlayacak işlerle uğraşmak isterler. Fayda etiğine göre, eylem, ürettiği fayda oranında değerlidir ve beraberinde mutluluk getirir. Başka bir deyişle, bir şeyin değeri, onun pratikteki yararlılığıdır. Faydanın derecesinin ahlaksız bir platforma taşarak bazılarının lehine salt çıkara dönüşmemesi için bencillik ile diğerkamılık arasında bir dengenin korunması ve tarafların haklarının gözetildiği bir alışveriş gereklidir. Temel bir insan hakkı olan insanca yaşayabilmek, temel gereksinimlerini (sağlık, gelir, barınma, güvenlik vb.) elde etmeyi savunmak için birey, tabii ki kendisi (ve toplum için) fayda üretecek ve meşru bir şekilde çıkarlarını savunabilecek davranışlarda bulunacaktır. Bu tamamen "makul pragmatizm" olarak de betimleyebileceğimiz bir davranış biçimi olarak kabul edilebilir. Ancak, fayda etiği, çeşitli riskler de barındırır ve çeşitli açılardan eleştirilir. Öncelikle yararın niteliğinin zaten göreceliliği tartışma konusudur ki bunu yukarıda biz insanın temel haklarının ve değerlerinin savunulması olarak netleştiriyor ve sınırlandırıyoruz. Diğer taraftan, bir değer olarak "doğruluk" yerine, "fayda"yı getirirseniz, söz konusu faydayı öznelleştirme riskini de beraberinde getirirsiniz. Böylece, doğru ile çıkar arasında bir ilişkiye müsaade ederek nesnellikten uzaklaşır ve bazılarının aleyhine gelişebilecek haksız bir süreci başlatabilirsiniz. Bu durumda, doğru, ilgili çıkara hizmet ya da aracılık ettiği sürece doğru olma niteliğine bürünerek özünden sapacak, doğrunun hakikat değeri sekteye uğrayacaktır. Sonuç olarak, doğru, sulandırılmış ve sadece çıkarlara hizmet eden bir doğruya dönüşecektir. Ayrıca, fayda ile çıkar arasında ince ama ihmal edilemeyecek bir ayırım da söz konusudur. Fayda, eylemin kendisine odaklanan, doğal, saf ve masum, eylemin önceden hedeflenmezse dahi kendiliğinden oluşabilen, amaçsal, oluşa, olmaya, sürece işaret eden, içinde zorunlu olarak bencillik taşımayan, özde "a posteriori" yani eylem-sonrası doğan bir olgudur. Buna karşılık, çıkar, eylemin kendisinden ziyade ondan elde edilecek olana odaklanan, dolayısıyla planlı, hesaplı ve önceden-hedefli davranış gerektiren ve bu nedenle çok da saf ve masum bir kimlik taşımayan, bencillik içeren ve özde "a priori" yani eylem-öncesi söz konusu olan bir olgudur. Neoliberal etik, bireyin davranışını meşru fayda uzamının ötesine iterek salt öz çıkarlarını hedeflemesine neden olmaktadır ve bunun diğer özneler ve alanlar üzerindeki sonuçlarını umursamaz bir şekilde geliştirmiştir, geliştirmektedir. Özetle meşru-faydacı birey, gayri-etik çıkarıcı bireye dönüşmektedir.

3) Bireysel özneden bireyci özneye: "İnsan bireysel bir varlıktır" demiştik. Bireysellik, insanın doğası gereği içinde barındırdığı yetenekler, beceriler ve işlevlerden oluşan kapasitesine işaret eder. İnsanın bireyselliği, içindeki bu devasa kapasitesini kullanmak istemesinin bir sonucu olarak doğar. İnsan, özdoğasının yolunu takip ederek bu

bireyselliğini ve dolayısıyla özgünlüğünü, biricikliğini keşfetmek ve hayata geçirmekle sorumludur. Buna, “kendini gerçekleştirmek” diyoruz. Ancak insan, “toplumsal bir varlıktır” da demiştik. St. Simon, “Doğam gereği ben, yalnızca başka insanlarla birlikte topluluk içinde ve aracılığıyla gelişime, yaşamımın öz-bilinçli hazzına varabilir, mutluluğuma ulaşabilirim” demişti. Polanyi'nin, “insanın biricikliği ve insanlığın birliği” saptaması, insanın bireysel ve toplumsal bir varlık olmasını olağanüstü bir estetikle özetler. İşte insan, neoliberalizmin yarattığı tüketim toplumunda, merkeze kendisini odaklayan, “benden sonra tufan”cı, “önce ben”ci hatta “sadece ben”ci, yani umarsızca ve vahşice kendisi için iyi olanın peşine düşen ve içinde bulunduğu toplumu, toplum için iyi olanı unutan bir zombiye dönüşmektedir.

Kurnazlaşan, çıkar avcısına dönüşen, bireycileşen (çakal) özne, hedefine ulaşma yolunda aşağıdaki türden her türlü kıvrak hamleyi içeren davranışlarda bulunabilir, bulunmaktadır, ahlak dışı olarak açığa çıkan kendi kurnaz mantığına bürüyerek meşrulaştırmakta ve bu davranışları alışkanlık haline getirmektedir: Aldatmaca, yanıltmaca, kurmaca, gerçeği eksik iletme, yalan söyleme, gerçeği kasıtlı saptırma, söylemi bulanıklaştırma, karşısındakini saf yerine koyarak sömürme, çelişkili ve tutarsız iddialarda bulunma, haksızlıkları görmemezlikten gelme, gerçeği aslı astarı olmayacak şekilde ve işine geldiği gibi hikâyeleştirerek sunma, duyguları istismar etme, genelleyerek gerçekle bağdaşmayan tezler ileri sürme, yanıltıcı referanslar sunma, temelsiz retorik ve abartı, ikiyüzlülük, kulağa hoş gelen ama bilgiyle temellendirilmemiş tanımlamalar ve değerlendirmeler yapma, önyargılar veya değer biçmelerle davranma, kişiselleştirme vb.

İş dünyası öznesi, başta lider ve yönetici, ama tabi ki tüm çalışanlar, var oluşları boyunca üç temel etik üzerinde yükselirler: Erdem etiği, ödev etiği ve fayda etiği.

Erdem etiği, “Nasıl davranmalıyım?” sorusuna cevap verir. Doğru cevap, “doğru olanı yapmalısın”dır. Ödev etiği, “İlkeyi korumak için ne yapmam gerekir?” sorusuna cevap verir. Doğru cevap, “İlkeyi korumalısın”dır. Fayda etiği ise “Eylemimin benim ve diğerleri üzerindeki etkisi nedir?” sorusuna cevap verir. Doğru cevap, “Eyleminin senin ve diğerleri üzerindeki etkisini anlayarak davran”dır. Etik lider ve yöneticinin, etik çalışanın düsturu bu türden bir oluş üzerine konumlanır. Erdemler, doğru eylemde bulunmak için bir insanın sahip olması gereken niteliklerdir. Adalet, hak, eşitlik, özgürlük vb. Erdemler, öğrenen öğrenen (erdem, eğitim sürecinin konusudur) ve yapa yapa (erdem, etkinlik sürecinin konusudur) gelişirler. Yine, erdemler insanda karakter oluşumunun yapısal sürecine bir bileşeni olarak gelişirler. Erdemler, insan uygarlığının ortak meselesidir. Karakteri, türlü erdemleri içinde barındırmayacak şekilde gelişmiş yaşını-başını bulmuş, yani olgun bir insandan gerçek ve kalıcı anlamda erdemli davranışlar bekleyemeyiz. Kişilik yapısının etik karakter taşıyacak şekilde gelişmiş olması erdemli davranışın öncülü olarak karşımıza çıkar. Aksi takdirde, bir davranış bazen erdemliymiş gibi gözükse bile, arka plandaki tesadüfiliği, gizli çıkarları ve benzeri ahlaksız hesapları çözümleyemeyiz. Öyleyse, ancak etik karakterli biri erdemli davranabilir.

Ödev etiği, İmmanuel Kant'ın, ünlü “Öyle bir ilkeye göre eyle ki, o ilke, herkesin evrensel olarak kabul edeceği bir yasa haline gelsin!” formülasyonu ile temellenir. Yani, bir eylemin iyiliği ya da doğruluğu, o eylemin arkasında yatan niyette, arka planındaki gizli çıkarda değil, ama eylemin kendisinde yatar. Fail, ödev etiği çerçevesinde, eylemin kendisinin doğruluğuna

inandığı, eylemin ilkesini savunduğu için eylemi gerçekleştirir, eylemden elde edeceği özel çıkar için değil. Kant'ın benzetmesiyle, bakkal, müşterisini, «müşteri memnuniyeti» sağlamak için aldatmıyorsa, eylem doğrudur, ödevine uygundur, ama etik değer taşımaz. Bakkal, müşterisini, «aldatmak her halükarda ahlaksızlıktır» ilkesine göre müşterisini aldatmıyorsa, eylem etik değer taşır.

Fayda etiği ise, yukarıda açıkladık, faydanın özçıkara insafsızca dönüşmediği, bireyin ancak ve ancak belli başlı ve meşru saiklerinden dolayı çıkarını koruduğu, faydanın öznelleşmediği, bireyin davranışının evrensel değerlere ve insan haklarına aykırı sonuçlar yaratmadığı sürece ve oranda kabul edilebilir. Fayda etiği, erdem ve ödev etiğinin aleyhine gelişmediği, bireysel faydanın toplumsal faydanın önüne geçmediği, bireyin iyisi ile toplumun iyisi arasındaki dengenin gerektiği gibi gözetlendiği, bireyin bireyselliğini, fayda yaratmasını, akılcılığını gerçekleştirebildiği ama bireyciliğe, çıkarıcılığa ve kurnazlığa taşmadığı bir ortamı koşutlaması şartıyla geçerlidir.

Bu üç etiği iş dünyasında bir hiyerarşiye tabi tutarsak, öncelikle erdem etiğinin -yani etik karakterli birey/lider/yönetici/çalışan- sonrasında ödev etiğinin -yani manipölasyon temelli pragmatik özne değil, ilke temelli özne- ve son olarak da fayda etiğinin -toplumsal ve bireysel faydanın dengeli bir biçimde üretilmesini sağlayan bir etik anlayış- birbirleri üzerinde yükselmeleri gerektiğini görüyoruz. Şu var ki, bu yazıda konu ettiğimiz ve çakallaşma benzetmesiyle kavramsallaştırdığımız kurnaz, çıkarıcı ve bireyci davranış türünün giderek yaygınlaşması yüzünden, hem bu üç etik tutum büyük bir yozlaşma süreci içine girmiştir hem de iş dünyasındaki hakim etik, yukarıdaki sıralamayı altüst ederek gelişmektedir: Önce, giderek çıkarıcılığa dönüşen fayda etiği, sonra “ödevden dolayı” anlayışını giderek kaybetmeye başlayan göstermelik ödev etiği ve son olarak tam anlamıyla yok olmaya yüz tutan, erdem etiği.

Tabi bu durum, aynı zamanda, insan için, toplum için, iş dünyası için, eğer düzeltilemezse, içinden çıkılamaz, geri dönülemez, yaşamı zehir eden bir durum. Çünkü hatırlayalım, Aristoteles'e göre, insanı insan yapan şey, onun hayatta kalmasına hizmet eden araçsal/stratejik akıl değildi; bu, zaten hayvanlarda da, bitkilerde de değişik nitelikte var olan bir şey. İnsanı insan yapan şey, etik akıldır. Ahlak ve ahlaklar sorunsalını bir taraftan, sevgi, saygı, adalet, hak, hukuk, özgürlük vb. değerler sorunsalını diğer taraftan temel alarak çalışan etik akıl. Etik akıldan yoksun insan, insan olmaktan, etik kültürden yoksun kurum, kurum olmaktan çıkar. Aynı şey tabii ki toplum için de geçerlidir.

Cervantes, bunu, Don Kişot'ta olağanüstü bir şekilde dile getirmişti:

...fazilet yolunun daracık bir patika, ahlaksızlık yolunun geniş, ferah bir yol olduğunu da biliyorum. İki yolun vardığı sonların farklı olduğunu da biliyorum. Geniş ve ferah ahlaksızlık yolu ölümle, dar ve zahmetli fazilet yolu ise hayatla son bulur. Üstelik ölümlü değil, ölümsüz hayatla.

İLETİŞİM

ANSİAD

Antalya Sanayici ve İş
İnsanları Derneği
Meydan Kavağı Mah.
Perge Bulvarı No:
56/101-102
Atmaca İş Merkezi
C Blok- 07200
Muratpaşa/ ANTALYA

(0 242) 312 03 03

www.ansiad.org.tr
info@ansiad.org.tr